# POPULISM IN TERMS OF LIBERAL DEMOCRACY

**CENNET USLU**

Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
Mail: caktuslu@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-3481-4104

**ABSTRACT**

In this study, we discussed the relationship between liberal democracy and populism. With the rise of populist political movements and populist governments, this relationship has become the focus of both academic and current political attention. First, we discussed the approaches that try to explain the relationship between liberal democracy and populism in traditional ways. Essentially, these approaches address populism within or internal to liberal democracy. Then, we argued that a different approach is required to understand and explain this relationship. Accordingly, it is necessary to define populism as a separate ideology, a thin-centered ideology that shapes democracy with its own ideological interpretation, just like liberalism, instead of considering populism as an element that emerges within liberal democracy and is internal to liberal democracy. We have based this claim on two main arguments. These; democracy should be accepted as a form of government as popular government and populism should be defined as an ideology. We tried to prove these claims with various arguments. Defining democracy as the people rule against autocracies with a broader and flexible perspective fits the historical, theoretical and practical map of the concept. Defining populism as an ideology is similarly in line with the character and diversity of populism.

**Keywords:** Populism, Democracy, Liberalism, Ideology

**Makaleye Ait Bilgiler**

| | |
|---|---|
| Makale Türü: | Araştırma |
| Geliş Tarihi: | 03.09.2021 |
| Kabul Tarihi: | 16.10.2021 |
| Yayın Tarihi: | 02.01.2002 |
| Yayın Sezonu: | Ocak – Haziran |

**Makaleye Atıf Bilgisi**

USLU Cennet (2022). "Popülizm Liberal Demokrasinin Nesi Olur?". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl: 18 Sayı: 62. (280-317).

# POPÜLİZM LİBERAL DEMOKRASİNİN NESİ OLUR?

**CENNET USLU**

**ÖZ**

Bu çalışmada liberal demokrasi ve popülizm ilişkisini ele aldık. Popülist siyasi hareketlerin ve popülist yönetimlerin yükselişe geçmesiyle birlikte söz konusu ilişki hem akademik hem güncel siyasi ilginin odağı haline geldi. İlk olarak liberal demokrasi ve popülizm ilişkisini geleneksel yollarla açıklamaya çalışan yaklaşımları ele aldık. Bu yaklaşımlar esasen popülizmi liberal demokrasi içinde ve ona içsel olarak ele almaktadır. Ardından, bu ilişkiye anlamak ve açıklamak için farklı bir yaklaşımın gerekli olduğunu iddia ettik. Buna göre, popülizmi liberal demokrasi içinde ortaya çıkan veya liberal demokrasiye içsel bir unsur olarak ele almak yerine, popülizmi -tıpkı liberalizm gibi- demokrasiyi kendi ideolojik yorumu ile biçimlendiren ayrı bir ideoloji, seyrek-merkezli bir ideoloji olarak tanımlamak gerekmektedir. Bu iddiayı iki temel sav üzerine kurduk. Bunlar; demokrasinin bir yönetim biçimi olarak kabul edilmesi gerektiği ve popülizmin bir ideoloji olarak tanımlanması gerektiğidir. Bu savları temel argümanlar ile kanıtlamaya çalıştık. Demokrasiyi, daha geniş ve esnek bir perspektifle otokrasiler karşısında yer alan halk yönetimleri olarak tanımlamak kavramın tarihsel, teorik ve pratik haritasına uygun düşmektedir. Popülizmi bir ideoloji olarak tanımlamak da benzer şekilde popülizmin karakteri ve çeşitliliğine uygun düşmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Popülizm, Demokrasi, Liberalizm, İdeoloji

## Giriş

21. Yüzyılda popülizm her düzeyde en temel çalışma ve tartışma konularından biri haline geldi. Popülizm pek çok boyutuyla çalışılıyor ve tartışılıyor. En gözde konulardan birisi ise popülizmin demokrasi ile ilişkisi meselesidir. Bir yanda neredeyse popülizmi demokrasi ile aynı şey olarak gören bir yaklaşım mevcut. Diğer yanda ise popülizmi aşağı yukarı faşizmle eşdeğer, daha ılımlı bir deyişle, faşizme giden yol olarak gören bir yaklaşım var. Yine, iyi popülizm kötü popülizm ayrımı yapanlar olduğu gibi, popülizme daha serin kanlı yaklaşıp değer bağımsız bir pozisyon almaya çalışanlar da var.

İyi rejimlerin zaman içinde yozlaştığı fikri kadim bir fikirdir. Platon ve Aristoteles'ten, Montesquieu'ya kadar çok uzun bir süre ana akım bir görüştü. Döngüsel zaman anlayışı yerini doğrusal ve ilerlemeci bir zaman anlayışına bıraktıktan sonra bu anlayışın etkisi iyice azalmıştır. Demokrasi ve popülizm arasındaki ilişki söz konusu olduğunda bu fikrin tekrar canlandığını görüyoruz. Popülizmin demokrasinin yozlaşması veya bozulması ile ortaya çıkan bir patoloji olduğu fikri ileri sürülmektedir. Diğer yanda, popülizm liberal demokrasinin yeterince demokratik olmamasından kaynaklanan "haklı" bir tepki veya gerçek demokrasi imkânı olarak gören bir yaklaşım vardır.

Bir zamanlar referandum, seçim veya geri çağırma türünden demokratik usuller demokratikleşmeyi güçlendiren unsurlar olarak entelektüel camiadan güçlü destek alırdı. Bu günlerde ise popülizm ve otoriter demokrasi tecrübeleri sebebiyle bu uygulamalar pek fazla destek görmüyor. En azından eskiden olduğu gibi itirazsız kabul görmüyor ve hemen katılımcı demokrasi olarak alkışlanmıyor.

Liberalizm ile demokrasi iyi uyuşmuş olabilir, ancak her zaman yan yana değillerdi. 20. Yüzyıla kadar, hatta 2. Dünya Savaşından sonrasına kadar, Batı Avrupa'daki pek çok rejim liberal otokrasiydi. Pek çoğunda kraliyet yönetimleri vardı ve oy verme hakkının genişlemesi oldukça geç gerçekleşti. Daha yakın dönemde, UK yönetiminde olduğu sürece Hong Kong demokrasi sayılmazdı ancak liberaldi. Diğer taraftan hem antik dönemde hem modern dönemde, hem de günümüzde yükselen popülist demokrasiler liberal olmayan demokrasilerin varlığını göstermektedir. Atina demokrasiydi ancak bireysel özgürlükler ve azınlık hakları garanti altında değildi. İran, Macaristan, Rusya, Brezilya gibi pek çok ülkede seçimler yapılıyor ancak bu ülkelerin liberal demokrasiler olduğu söylenemez. Yine de bu durum, bugün liberalizm ile demokrasinin birleşiminin alternatiflerine kıyasla büyük bir

başarı elde ettiği ve günümüzün iyi rejim tanımını oluşturduğu gerçeğini değiştirmez.

Modern demokrasinin baskın formu, aslında başarılı formu olan liberal demokrasi pek çok bakımdan ele alınmıştır. Bu çalışmaların karakteristiği liberal demokrasiyi bir düalizm içinde tanımlamalarıdır. Bu düalizm bakış açısına göre genellikle liberal demokrasiyi liberal demokrasi yapan özelliği olarak veya "bitmek bilmeyen" krizlerinin kaynağı olarak görülmüştür. Araştırmacılar, sıklıkla, liberal demokrasinin söz konusu edilen düalizminde, "taraflardan" birine daha yakın olma, birini tutma ve "problemi öteki tarafta görme şeklinde özetlenebilecek bir tutum içinde olmuşlardır. Bu düalist açılamalar liberal demokrasi bakımından popülizmin yeri ve anlamını ortaya çıkarmak bakımından hayatidir. Bu analiz ve açıklamalardan önemli olanlarına yer vereceğiz. Bu yaklaşımlar liberal demokrasiye, liberalizm-demokrasi-popülizm üzerinden getirilen düalist açıklamalara dayanmaktadır. Ardından demokrasi ve popülizm konusunda perspektifimizi ortaya koymaya çalıştık. Nihayetinde ise "popülizm liberal demokrasinin nesi olur sorusuna bir cevap vermeye çalıştık.

## Liberal Demokrasinin Düalist Analizi

### *İktidar Odağının Boş Kalması*

Claude Lefort demokrasilerdeki düalizme ve demokrasinin yozlaşma dinamiklerine meraklı bir düşünür. Lefort söz konusu düalizmi, modern toplumun/demokrasinin veya aynı anlama gelmek üzere kullandığı liberal demokrasinin geleneksel toplumdan/rejimden farklılaşan temel niteliği ile açıklamaktadır. Lefort'un yaptığı geleneksel-modern toplum ayrımının analizi *iktidar odağı* (locus of power) kavramı üzerine oturmaktadır. Geleneksel toplum/rejim ile modern toplum/rejim arasındaki farklılığı oluşturan dönüşüm ilkinde iktidar odağı dolu iken, sonrakinde iktidar odağının boş kalmasıdır.

Buna göre monarşiler gibi geleneksel rejimlerde iktidar, prens, kral veya lordun kişiliğinde ve bedeninde somutlaşmış halde bulunurdu. Egemen kişi tanrılar ile ölümlüler arasında bir aracı olarak görülürdü. Egemen hem yasaya tabiydi hem onun üstündeydi. Krallık düzenini oluşturan ilkeyi, hem ölümlü hem ölümsüz olanı bedeninde birleştirmişti. Prensin iktidarı kayıtsız-şartsızdı, bir anlamda prens halk için bir kutuptu. Prens krallığın hem garantörü hem de birliğinin temsiliydi. Prens özsel bir birlik olarak bir beden olarak krallığı kendisinde temsil ediyordu. Sistem tamamen hiyerarşikti

ve tabakalar arası ayrım vardı, demokrasinin aksine eşitlik yoktu. Bu hiyerarşik düzen ve emirler kayıtsız-şartsız bir zemine dayanıyordu. İktidarın kendisinde somutlaştığı prens kendi bedeni ile toplumu aynılaştıran bir sembol haline geliyor ve topluma kendisi ile bir beden sunmuş oluyordu.(Lefort 1988: 17) Lefort, iktidarın veya siyasetin geleneksel olarak teolojik ve sembolik anlamını bu şekilde okuduktan sonra modern topluma geçişle birlikte iktidar odağının nasıl boş kaldığını anlatmaya girişiyor.

Söz konusu dönüşüm sonunda, modern toplum formu olan liberal demokrasilerin en devrimsel ve eşsiz özelliği, yani iktidar odağının boş bırakılması ortaya çıktı. Bu değişiklik sayesinde hükümettekilerin şahsi amaçlarından iktidar ayrışabildi, iktidar ile hükümetlerin özdeşleşmesinden uzak kalınabildi. İktidarın kendisi değil ama kullanımı, dönemsel olarak yapılan ve iktidarın tekrar tekrar dağıtılmasını düzenleyen prosedürlere tabi hale geldi. İktidarın kullanımı belli kuralara tabi bir rekabetin çıktısı olarak tanındı, ki bunun anlamı çatışmanın kurumsallaşmasıdır.(Lefort, 1988: 18) "*İktidar odağı boş bir alan haline geldi. ... İktidarın kullanımı periyodik yeniden dağıtımın prosedürlerine tabi hale geldi. İktidar kalıcı kurallarla yapılan kontrollü bir mücadelenin sonucunu yansıtır. Bu fenomen kurumsallaştırılmış bir çatışmayı içeriyor. İktidarın odağı boş bir alan, ne bir birey ne de bir grup ile özdeşleştirilemez, ele geçirilemez ve temsil edilemez. Sadece iktidarın kullanım mekanizmaları görünür veya siyasî otoriteyi elinde tutanlar sırf ölümlüler, sırf insanlardır.*"(Lefort, 1988: 18)

Artık iktidar odağı boş olduğu için, hiç kimse veya herhangi bir grup tarafından ele geçirilemez ve hiç kimse veya grup ile özdeşleştirilemez. Ortada sadece iktidarı uygulaya mekanizmalar vardır, iktidarın kendisi ortada somut olarak görünmez. İktidarın kullanımı aşkın/teolojik boyutunu kaybetmiş sekülerleşmiştir, ortada sadece ölümlü kişiler vardır. Demokrasinin temelinde yer alan halk egemenliği fikrine göre egemen artık halk veya toplumdur. Bununla birlikte, Lefort'a göre iktidar odağı boş değil, orada artık toplum var diye düşünerek hata ederiz. Prens, mutlak bir iktidarı ve tam bir birliği kendi bedeninde somutlaştırırken, modern toplum böyle bir birlik ve iktidar sunamaz.(Lefort, 1988: 17)

Lefort'a göre demokrasilerde iktidar odağının radikal bir şekilde değişmesine rağmen, birliği temsil etme ve ötekiliğe atıf yapma işlevlerini farklı şekilde sürdürürler. Siyasî toplumun birliği önceden organik ve homojen bir birlik olarak düşünülürken, artık politik bir sahnenin birliği olarak görülür. Bu sahnede çeşitlilik içeren bir toplumdaki sosyal çatışmaların siyasî olarak dönüşmüş temsilleri siyasî kavgaya girişirler. Geleneksel rejimlerde

aşkın olana, Tanrısal olana atıf yapan ötekilik fikri kaybolur, bunun yerine demokratik iktidarın bütün aktüel kullanımı ile sembolik iktidar odağı arasında kurucu bir yarık ortaya çıkar. Demokratik iktidarın aktüel kullanımı vatandaşların ihtiyaç ve fikirleri sürekli değiştiği için halkın iradesi ve kimliği geçici ve spesifik olarak yakalanarak gerçekleşebilir. Farklı görüşler ve çıkarlar arası bir yarışı içerdiğinden demokratik süreç halkın sabit ve aslî bir iradesi ve kimliğinden bahsetmeyi imkânsız kılar. Bu durumda ise her ne kadar teorik olarak halk egemen kabul edilse de iktidar odağı boş kalır. (Lefort, 1988: 17-19)

Lefort'a göre iktidar odağının boş kalması durumu liberal demokrasilere hastır. Lefort düalizmde paradoks veya uzlaştırılamaz bir çatışma görmek yerine, bu düalizmi liberal demokrasinin kendine has ve iyi bir özelliği olarak tanımlıyor. Ancak bu orjinal boşluk iki farklı şekilde dejenere edilebilir. Liberal demokrasinin liberal sütunu siyasî toplumun birliği ideasını *kendinde-çeşitlilik* (diversity-in-itself) illüzyonu ile görünmez hale getirir. Liberal demokrasinin demokrasi sütunundan gelen *kendinde-birlik* (unity-in-inself) illüzyonu ise toplum içindeki çeşitliliği baskılayarak hayali tek-halk kurgusuyla siyasî birliği temsil ihtiyacını karşılamaya çalışır. Pür liberal mantık siyasî mücadeleyi sırf belli çıkarlar arasında bir mücadele olarak görür, ortak iyiye ve ortak birliğe atıf yapmaz. Liberal mantık siyasî arenada biryandan sosyal çatışmalar temsil edilirken aynı zamanda sembolik sosyal entegrasyonu da sağlamayı başarmak konusunda zayıf kalmaktadır. Rejim hem siyasî birliği korumayı hem de farklılıkların tanınmasını aynı zamanda sağlamak zorundadır. Liberal illüzyonun yozlaştırması sebebiyle bu sağlanamazsa liberal demokrasilerin karakteristiği olan boş iktidar odağı tehlike yaratmaya başlar ve toplum dağılma tehlikesiyle yüz yüze kalır. Diğer tarafta ise pür demokratik mantık siyasî birliği net ve açık tanımlanmış kollektif ve organik bir bütün olarak kurgular. Liberal demokrasinin ortak kimliğin geçici yorumlarla tekrar tekrar kuran kurumsal ve prosedürel süreçlerinin karmaşıklığı ve zorluğunu terk eder. Boş iktidar odağına sabit bir toplum kimliği tahayyülü üzerinden halk iradesini, ki bu aslında pratikte çoğunluğun iradesidir, yerleştirmeye çalışır. Liberal yozlaşma toplumun dağılması riskini getirirken, demokratik yozlaşma ise farklılıklara baskıyı, birey ve azınlık haklarını ihlale götürür.(Lefort, 1988:19-20, 232-235; Abts&Rummens, 2007: 413-414)

Lefort'ta göre liberal demokrasiye has olan ve aslında iyi yönünü oluşturan bu özellik, aynı zamanda onun yozlaşma potansiyelinin de kaynağıdır. Geleneksel toplumda prensin kendisinde sağladığı kesinlik ve birlik artık

yoktur, ancak kriz zamanlarında yeniden bir arayış ortaya çıkabilir. "*Siyasal ve sosyal düzenin temellerinin yok olduğu, yerleşik olanın asla tam meşruiyet mührünü taşımadığı, tabaka farklılıklarının artık tartışma götürmezliğini yitirdiği, doğrunun onu anlatan söyleme bağlı olduğunun ortaya çıktığı ve iktidarın kullanımının çatışmaya bağlı olduğu bir toplumda, demokrasinin mantığının bozulma olasılığı her zaman vardır. Bir ekonomik kriz veya savaş yıkımının sonucu olarak bireyler gittikçe daha fazla güvensiz hale geldiği zaman, sınıflar ve gruplar arasındaki çatışma şiddetlendiği ve bu çatışma siyasi alanda artık sembolik olarak çözülemediği zaman, iktidar gerçeklik seviyesine düşmüş göründüğü ve bayağı tutkuların isteklerini ve çıkarları elde etme aracından daha fazlası olmadığı zaman, ve tek kelimeyle bu 'toplumda' göründüğü zaman, ve aynı zamanda toplum parçalanmış göründüğü zaman, işte o zaman, Bir olarak-Halk fantazisinin geliştiğini, aslî bir kimlik, başa kaynak yapılmış bir toplumsal beden, somutlaşmış bir iktidar, bölünmeden azade bir devlet arayışın başladığını görüyoruz.*"(Lefort, 1988: 19-20)

Lefort da bir anlamda liberal demokrasinin çoğulculuğu korurken siyasî birliği de koruyacak bir denge durumunu öneriyor gibidir. Lefort, esasen liberal demokrasilerdeki iktidar odağındaki boşluğun totaliter ideolojiler tarafından doldurulmak istendiğini düşünüyor. Daha doğrusu sembolik siyasî birliği sağlayacak bir denge olmazsa bu boşluğun totaliter ideolojiler için büyüme iklimi veya fırsatı yaratacağını düşünüyor.(Lefort, 1988:9-20) Lefort söz konusu yozlaşmaya, 20. Yüzyılın totaliter rejimlerini analiz ederken başvurur, lakin yaptığı analiz, günümüz düalizmindeki liberal demokrasiler ve popülizm tartışması için de aynı ölçüde geçerliliğini korumaktadır. Söz konusu yozlaşmanın illaki tam totaliterizmle sonuçlanması şart değildir. Toplumun homojen ve özsel bir birliği ve mutlak/kesin bir iktidar fikri popülizmin de tanıtıcı özelliklerinden biridir.

### *Bireysel Özgürlük ve Çoğunluk Yönetimi*

Alexis De Tocqueville, Amerika'da Demokrasi eserinde hem demokrasiyi anlamaya çalışır, hem de endişelerini yansıtan çeşitli sorular sormaktadır. En temel sorusu, "*demokratik bir toplumda özgürlükler ayakta kalabilir mi?"*dir. (Tocqueville, 1968(I):8) Günümüzde de hâlâ çoğu liberal, liberalizm ve demokrasinin temel idealleri arasında zorunlu bir tansiyon olduğunu ileri sürmektedir.(Graham, 1992)

Friedrich A. Hayek liberalizm ile demokrasi arasındaki farklara dikkat çeker. 19. Yüzyılda Monarşilere karşı verilen anayasal rejim mücadelesinde demokratik hareketler ve liberal hareketler ortak hedefe yöneldiklerinden

olsa gerek oldukça yakınlaştılar, onları ayırmak pek mümkün görünmüyordu. Ancak Hayek'e göre liberalizm ve demokrasi birbirlerini zorunlu olarak dışlamasalar da temelde farklı anlayışlara sahiptir. Buna göre: "*Demokrasi hükümeti kimin yöneteceği sorunuyla ilgilidir. Liberalizm bütün iktidarların ve bundan dolayı, aynı zamanda, çoğunluğun iktidarının da sınırlandırılmasını gerektirir.*"(Hayek, 2017: 51) Hayek'e göre liberal ilkelerin tutarlı uygulanması demokrasiye yol verir, demokrasinin liberalizme yol vermesi ise ancak çoğunluk hükümeti de dahil iktidar yetkilerinin sınırlanmasını kabul etmesine bağlıdır. (Hayek, 2017: 51)

Marc Plattner liberal demokrasinin *bireysel haklar ve çoğunluk hakimiyeti* olmak üzere iki unsuru bulunduğunu, bu iki unsurun zaman zaman birbiriyle çatışan iki amaca yönelmiş olduğunu belirtir. Biryanda Amerikan kurucu babalarının çoğunluk hiziplerine karşı bireysel hakların ve azınlıkların korunması için çoğulculuğu dengeleyici bir unsur olarak gördükleri bir demokrasi anlayışı varken, diğer yanda Rousseau ve Montesquieu gibi filozoflar tarafından ifade edilen, halkın kendini yönetebilmesi ve ortak iyiye karar verebilmesi için aralarındaki görüş ve çıkar farklılıklarının minimum olması gerektiğini savunan bir demokrasi anlayışı vardır.(Plattner, 2010: 83-84; Madison vd., 2021)

Çağdaş demokrasi, yani liberal demokrasi bazı anti-çoğunlukçu özelliklerle halk yönetimini yumuşatır. Biryandan halkın egemenliğini gerçekleştirmeye çalışırken diğer yandan bireylerin ve azınlıkların haklarını korumaya çalışır. Liberal demokrasi, "*tek bir amacı maksimize etmek peşinde değildir, iki ayrı ve bazen rekabet halindeki amacı maksimize etme peşindedir. Demokrasi problemlerini çözmek için basitçe daha fazla demokrasi yeterli değildir, zira liberal demokrasi kendi içinde gerilime sahiptir.*"(Plattner, 2010: 84)

Plattner'e göre bir tür hibrit rejim olan liberal demokrasinin çoğunluk hakimiyetini çarpıtmadan birey ve azınlık haklarını koruyacak şekilde bir dengede işlemesi gerekmektedir. Ancak, hem çoğunlukta hem de azınlıkta kalanlar genellikle sistemden şikâyet ederler. Çoğunluk yönetimi ve bireysel özgürlükler gibi iki amacı birlikte takip etmenin maliyeti her iki tarafın da şikâyet etmesidir. Çoğunluk adına konuşanlar veya popülistler, halk iradesinin engellendiğini, halkın yararının güdülmediğini, kararların elitlerin kendi özel çıkarlarını takip edecek şekilde alındığından şikâyet ederler. Azınlıkta kalanlar ise siyasi liderlerin seçmen çoğunluğuna duyarlı olduğunu, kendi çıkar ve taleplerine hükümetlerin yeterince ilgi göstermediğinden yakınırlar.(Plattner, 2010: 86) Aslında her iki kesim de bir bakıma haklıdır, her iki

kesimin şikayetçi olması liberal demokrasinin başarısı için gerekli bir huzursuz denge durumunun varlığını gösterir. Eğer taraflardan biri aşırı memnun, diğeri aşırı memnuniyetsiz ise orada denge bozulmuş ve sistem başarısız olmuş demektir. Plantter'e göre bu dengenin bozulması bir yanda radikal çoğulculuğun, diğer yanda ise popülizm eğiliminin aşırı büyümesi ile gerçekleşir. Liberal demokrasi *çoğulculuk ve çoğunlukçuluk* arasında kurduğu denge sayesinde başarılıdır.(Plattner, 2010: 86-87, 89-90, 91) Dengeyi kaybedip bir tarafa aşırı eğilince sıkıntı yaşamaya başlanır. Radikal çoğulculuk halk hakimiyetinin ve sosyal bütünlüğün altını oyarken, popülizm ise özgürlükleri tahrip eder.(Plattner, 2010: 84)

Plattner'e göre liberal demokrasilerdeki içsel çelişki yerleşik demokrasilerde şimdiye kadar sistemi tahrip edecek veya çökertecek bir boyuta ulaşmadı. Bunu sağlayan şey ise birbirine karşıt olan bu iki amacı izleyen tarafların ötekinin aşırı büyümesini engelleyecek bir karşıt güç oluşturabilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda popülizmi liberal demokrasinin bir tür kendi kendini düzeltmesi, yeniden dengeye gelmesi için işleyebilecek bir mekanizma olarak görmektedir.(Plattner, 2010: 87-89) Platttner'e göre, popülizm liberal demokrasiye bir tehdit olarak görünmekle birlikte işe yarayıcı bir tarafı da vardır. Popülizmin, "*popülist retoriğin, hatta popülist hareketlerin tekrarlanmasının liberal demokrasinin halk egemenliğindeki temellerinden uzaklaşma eğilimine karşı faydalı bir düzeltici olduğu söylenebilir. Bu tür hareketler, aksi durumda pasif olması muhtemel grupların siyasal bağlılığını artırır, kamuoyunun endişelerinden hayli uzaklaşmış ve sahip oldukları ayrıcalıklar ile fazlaca rahata alışmış elitlere ve kamu görevlilerine faydalı bir uyandırma çağrısı sağlayabilir. Kısacası liberal demokrasilerin liberal taraflarını abartmalarının ve demokratik yanlarını ihmal etmelerinin önüne geçmeye yardımcı olabilirler.*"(Plattner, 2010: 88-89)

Plattner liberal demokrasilere popülizm tehdit oluştursa bile söz konusu iki eğilimin birbirini dengelemesi sebebiyle dayanıklı olduğunu yazdığında yıl 1997'idi. Bugün popülizmin Batı demokrasilerini yıkmasa bile oldukça sarstığını ve dengenin popülizm lehine hayli bozulduğunu söylememiz gereklidir.

Giovanni Sartori, tarihsel olarak bakıldığında liberal rejimler ile demokratik rejimlerin ayrı şekilde bulunabildiğini belirtmektedir. Sartori liberal demokrasinin iki bileşeni veya iki ayrı unsuru olduğunu belirtmektedir. Bunlar, liberalizmin sağladığı ve halkın tiranlardan korunması anlamına gelen "halkın özgürleşmesi" ile demokrasinin sağladığı ve halkın yönetiminin uygulanması anlamına gelen "halka iktidar vermek" şeklindedir. Liberal demokrasinin

liberal ayağını demo-koruma (demo-protection), demokrasi ayağını demo-iktidar (demo-power) olarak adlandırmaktadır.(Sartori, 2002: 52-53)

Sartori bu ayrımı aynı zamanda liberal demokrasinin zorunlu/tanımsal ve şartlı/değişken unsurları olarak ortaya koyar. Sartori'ye göre prosedürel bir sıralamayı dikkate alırsak -ki doğru olan budur- demo-koruma yani liberal anayasacılık veya liberal kısım zorunlu koşul ve tanımlayıcı unsurdur. Bu unsur iktidarın kullanımını denetleyen ve sınırlayan yapısal ve yasal düzenlemelerden oluşur. Formel bir yapısı olduğu için farklı sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamlara uygulanabilir. Bu formel niteliği onu evrensel yani dünya ölçeğinde uygulanabilir veya başka ülkelere ihraç edilebilir hale getirir. (Sartori, 2002: 53) Demo-koruma, kararların nasıl alındığıyla ilgili bir meseledir, buna karşın demo-iktidar yani halkın iktidarı ise neye karar verildiğiyle ilgilidir. Halkların iradesindeki farklı kültürel nitelikler spesifik kararların ne olduğu konusunda geniş bir çeşitlilik yaratacaktır.(Sartori, 2002: 53)

Sartori demo-koruma (liberalizm) ile demo-iktidarın (demokrasi) birbirine bağlı olduğunu kabul etmekle birlikte asıl ağırlığı liberalizme vermektedir. Buna göre ikisi arasındaki bağlantıyı oyverme ve seçimler sağlamaktadır, ancak oy vermenin önemi fazla abartılmamalıdır. Sartori; "*liberal (anayasal) demokrasinin çok küçük bir seçmen grubu tarafından başlatıldığını ve sürdürüldüğünü kendimize hatırlatmamız gerekir. Oyverme gerçekten de özgür herhangi bir siyasi birliğin zorunlu koşuludur. Yine de, herhangi bir siyasi birimde oyvermenin kapsamı ve boyutu birilerinin bizi inandırdığı kadar kritik değildir. Ve evrensel oyverme hakkını tanıyan ancak hukukun hakimiyetine sahip olmayan bir ülke ile tersine, hukukun hakimiyetini güvenceye almış lakin evrensel oy hakkının sınırlı kaldığı bir ülke arasında seçim yapmak zorunda kalsaydım, tereddüt etmeksizin ikinci ülkeyi ilkinden daha iyi bir demokrasi olarak seçerdim. O halde, oyverme demokrasinin göstergesi değildir.*" demektedir.(Sartori, 2002: 55)

### *Demokrasinin İdeolojisi ve Pratiği*

Margaret Canovan popülizm tartışmalarında modern liberal demokrasinin "liberal" ve "demokratik" unsurları arasındaki gerilimle açıklamanın yeterli bir açıklama olmadığını belirtmektedir (Canovan, 2002: 42). Bunun yerine, modern demokrasinin kalbinde karmaşık ve zor farkedilen bir paradoksun bulunduğundan söz etmektedir. Canovan söz konusu paradoksu *demokrasin ideolojisi* ile *demokrasinin pratiği* arasındaki gerilime bağlamaktadır. Başka bir ifadesiyle gerilim *halkı siyasete sokmak* (bringing the people into politics) ile *halka siyaset yapmak* (taking politics to the people) arasındadır.

(Canovan, 2002: 25-26, 42-43) Canovan'nın analizine göre demokrasinin ideolojisi bizi popülizme götürürken, demokrasinin pratiği bizi liberalizme götürmektedir.

Siyasi haklar genişledikçe ve daha çok kesim siyasete dahil oldukça, siyaset de belirsizleşmekte ve karmaşıklaşmaktadır. Bilinen yönetimlerin en kapsayıcısı olan demokrasi, bu kapsayıcılık sebebiyle şeffaflığa gereksinim duyar. Otokratik bir yönetimde siyasi arenaya girebilenler sınırlıdır, halkın siyasi bir yetkisi veya söz hakkı yoktur. Oysa demokrasi halkı, nüfusun tamamını kapsamaya girişen iddiası sebebiyle halkın olup bitenden haberdar olmasını zorunlu kılar. Bu şeffaflığı ideoloji sağlayabilir, lakin siyaseti halka iletecek olan ideolojinin halkı yanıltmasından kaçış imkânı da yoktur.(Canovan, 2002: 25-26)

Bunun sebebi, kapsayıcılığın artmasıyla birlikte siyaset arenasında çok sayıda kişi, aktör, çıkar grubu vb. ortaya çıkması çok sayıda çıkar ve fikrin siyaseti etkilemesi, siyaset dinamikleştirmesidir. Bu karmaşık ve dinamik iklimde bir seçmenin iktidarın bir resmini çizmesi zorlaşır. İşte demokrasinin ideolojisi burada devreye girer, karmaşıklaşan siyaseti dogmatik bir basitliğe indirger. Basitleştirme siyasetin karmaşık işleyişi ve yapısını anlamak için uygun değildir, ne var ki kitle siyasetinin kaçınılmaz bir unsuru olmak zorundadır. Söz konusu demokratik kapsayıcılık artıkça iktidarın ve siyaset labirentinin basit ve canlı bir ideolojik haritası daha acil bir ihtiyaç haline gelir.(Canovan, 2002: 26)

Demokrasinin ideolojisi siyasetçiler, medya, aydınlar gibi aktörler tarafından sürekli onaylanır ve halka iletilir. Ne var ki, ortaya bir problem çıkar. Demokrasinin ideolojisi siyasetin mevcut veya pratik durumunu yansıtmaz, bunun yerine popülist temalarla doludur. Halk egemenliği, çoğunluk ilkesi ve halkın birliği gibi temalar öne çıkar; uyum ve uzlaşma yerine genel irade, çoğulluk yerine halkın birliği, azınlıklar yerine çoğunluk, girift ve karmaşık prosedürler yerine şeffaflık ve doğrudanlık gibi ideolojik dogmalar halka aktarılır.(Canovan, 2002: 26) Canovan, genel olarak kitle siyasetinin hakim olduğu modern dönemde, ideolojilerin iktidar ile halk arasındaki açığı kapattığını düşünüyor. İdeolojiler; "*siyasi dünyanın basitleştirilmiş bir haritasını sunan kavram yapılarından oluşur ve siyasi doktrinler ve sembollere neredeyse dini bir önem atfederek takipçilerini motive eder.*"(Canovan, 2002: 29)

Nihayetinde ise demokrasinin ideolojisi ile pratiği arasındaki yarık veya karşıtlık popülistlerin kullanımı için uygun bir zemin yaratır. Popülistler demokrasinin çiğnendiğini, halkın egemenlik yetkisinin gasbedildiğini

söyleyerek hoşnutsuz kesimleri mobilize etmeyi başarırlar. Halka, demokrasinin ideolojisindeki dogmatik basitliğine uygun şekilde siyasete egemen olacakları taahhütte bulunurlar. İşte Canovan'a göre modern demokrasinin kaçınılmaz paradoksu budur ve bu paradoks popülizmi üretir.

"*Demokrasi güçlendirmeye çalıştığının kavrayışından kaçıyorsa, bu sadece tembel seçmenlerin veya yozlaşmış siyasetçilerin kusuru değildir. Halkın siyasete girmesine izin vermeye uygun işleyen kurumlar ile sıradan vatandaşlara karşı şeffaflık arasında kaçınılmaz bir alış-veriş var. Görünür bir patronun kişisel iktidarını, onun yönetimi altında ezilmiş olsalar bile, herkes anlayabilir. Lakin halkı kapsayan ve onları güçlendirmeye çalışan bir siyaset türü, demokratik etkinliğine uygun düşen bir karartmaya yardım edemez.*"(Canovan, 2002: 28)

Nihayetinde, Canovan demokrasinin geleneksel ve baskın ideolojisinin popülist temalarla yüklü olduğunu, bu ideolojinin basit, açık ve doğrudanlığına karşı uygulamada karmaşık, dolaylı, belirsiz ve çoklu etkileşime dayanan pratiği arasındaki farkın popülistlere uygun alan sağladığını belirtmektedir. Üstelik bu mesafe kapatılamaz ve demokrasinin daimî paradoksu olarak kalır.

### *Temsil Sistemin Etkileri*

Yves Meny ve Yves Surel liberal demokrasideki düalizmi anayasacılık ve temsil siyaseti olarak tanımlarlar. Buna göre anayasacılık liberalizme, temsil siyaseti ise demokrasiye dayanır.(Mény&Surel, 2002) Diğer taraftan, popülizmin temsil sistemiyle ilgili sıkıntılardan kaynaklandığı zaman zaman dile getirilir, hatta bazı popülistlerin temsili sistem yerine doğrudan demokrasiyi koymayı idealize ettikleri söylenebilir. İşin aslı, popülizmin temsil sistemiyle ilgili yaklaşımı çift yönlüdür.

Bir taraftan anayasal mekanizmaların halk iradesini temsil eden iktidar, parlamenterler ve diğer seçimle gelenler üzerinde sınırlandırıcı gücünü demokrasiye aykırı bulurlar. Öte yandan ise anti-elitizm, popülizmin iskeletini oluşturan bir özelliktir. Neredeyse her popülizm tanımı anti-elitizme, diğer tanıtıcı özelliklerin eklenmesinden oluşur. Şimdi, popülizm halkın mutlak olması gereken iradesi üzerinde sınırlamalar anlamına geldiği için anayasacılığa (veya bireysel haklar, azınlık hakları, çoğulculuk, hukukun hakimiyeti vb.) kesinlikle karşıdır. Bu durumda temsil halkın lehine kabul edilebilir. Seçimler, popülist ve karizmatik liderleri, hareketleri önemli siyasi aktörler haline getirdiği zamanlarda temsil mekanizmalarına sarıldıkları görülür. Buna karşın seçim sonuçları popülist hareketler ve liderlere fazla alan

açmadığında temsil mekanizması halka yabancı, halktan kopmuş ve oligarşik yönetimi besleyen bir sistem olarak görülür.

Paul Taggart, temsil siyaseti olarak tanımlanabilecek belli ortak süreçler, döngüler ve patolojiler olduğu sürece belli tip siyasetin, yani popülizmin, liberal demokrasinin temsili mekanizmasının etrafında ortaya çıkma eğilimde olacağını ileri sürmektedir.(Taggart, 2002: 71) Taggart popülizmin temsil ile ilişkisine dikkat çeker, popülistlerin pratikte, anayasacılıktan daha çok temsil mekanizmalarından hüsrana uğradıklarına vurgu yapar.(Taggart, 2002: 67) Taggart temsil sistemine dair defolara örnek olarak Avrupa Birliği'ni vermektedir. Bu gibi yapılarla birlikte temsil mekanizmasının gittikçe daha fazla karmaşıklaşmasının ve daha fazla dolaylı temsile dönüşmesinin popülistler için uygun bir muhalefet zemini yarattığını belirtmektedir.(Taggart, 2002: 74-75) Popülistler temsil sistemini kullanmakla birlikte sıradışı lider ve yapılara müracaat ederler. Temsili yönetim değil, daha iyi yönetim ülküsüne yönelirler.(Taggart, 2002: 67) Taggart, popülizmi temsili demokrasinin patolojisi olarak görmektedir.

Taggart'a göre de liberal demokrasilerde yer alan anayasacılık ile temsil arasındaki gerilim popülizmi doğru anlamak bakımından önemlidir. Anayasacılık yargısal kurumlara ve bireysel haklara ve azınlık haklarına odaklanmıştır. Ayrıca seçim sistemleri, merkez-yerel ilişkileri ve yürütme gücünün oluşturulması gibi temsil ile ilgili konuları düzenler, oyunun kurallarını belirler. Temsiliyet ise halk ile elitler arasındaki dikey eksen olarak, elitleri halka bağlama işlevi görür. Temsilin odaklandığı konular kamusal tartışma, parlamento ve seçimlerdir. Temsil siyasi partiler, çıkar grupları ve toplumsal hareketler gibi birleşik eylemlerden, diğer yandan elitlerin seçmenin desteğini almasını sağlayacak seçim kampanyaları, meseleleri gündeme taşıma ve uygulama gibi konuları içerir.(Taggart, 2002: 71-72) Süreç oldukça karmaşık olabilir: "*temsil siyaseti süreç ve döngüleri seçim döngüleri, parti politikaları, kamusal tartışmalar seçim döngüleri üzerine yoğunlaşır ve kamu politikası yapım süreciyle sonuçlanır… Bu, fikirlerin gündeme alınması, geliştirilmesi, etkileri ve alternatifleri ile tartışmalara konu edinilmesi ve nihayetinde bazı fikirlerin kamu politikası olarak uygulanması anlamına gelir.*"(Taggart, 2002: 71)

Popülistler, temsil mekanizmalarını karmaşık ve dağınık yapısı yerine halkın iradesini daha doğrudan yansıttığı düşünülen referanduma, geri çağırmaya, halk insiyatiflerine ve daha çok da karizmatik lidere atıf yaparlar (Taggart, 2002: 70). Taggart'a göre, temsili siyasette halk ile popülist liderlik arasındaki ilişki bir anlamda tersine döner. Bu fark kitlenin görüşünü takip etmek

veya temsil etmek ile kitlenin takip edeceği görüşü dillendiren lider olmak arasındadır. Temsili siyasette bir lider temsil ettiği kesimlerin kim olduğuna bakılarak seçilirken, popülist siyasette takipçiler liderin kim olduğuna bakarak takip ederler.(Taggart, 2004: 140) Lefort'u hatırlatırcasına iktidar odağına karizmatik bir lider yerleştirme eğilimi çok daha yaygındır. Halkın iradesini bir tür doğrudan temsil ettiğine inanılan karizmatik liderlere güvenirler. Halkın iradesinin mutlak olduğunu ileri sürmelerinin uzantısı olarak, karizmatik liderin bürokratik kısıtlamalar, düzenlemeler ve yürütme üzerindeki sınırlamalar ile "halk adına" kullandığı yetkisinin sınırlandırılmaması gerektiğini düşünürler.(Taggart, 2002: 70) Yannis Papadopoulos ise meseleyi temsili sistemin içsel yapısında aramaktadır. Ona göre, popülizm seçim demokrasisinin yapısal belirsizliğinin çıktısıdır, yani problem "*temsili demokrasinin içsel oligarşik boyutundan*" kaynaklanmaktadır (Papadopoulos, 2002: 47-48).

Temsil odaklı analizlerde halk ile elitler arasındaki dolaylı ilişki ve temsil mekanizmalarının uzun ve karmaşık süreçlerine ilişkin tepkinin halkı popülist hareketlere ve bilhassa popülist liderlere yönlendirebileceği düşünülmektedir.

### *Gerçek Demokrasi İçin Şans*

Ernesto Laclau, Benjamin Arditi ve Chantal Mouffe gibi neo-Marksist yazarlar popülizmi demokrasi için baştan ve tümden kötü bir fenomen olarak etiketlemezler. Yazarlar radikal demokratik bir siyaset zemininde popülizm yoluyla sol politikaların yükselebilme, mevcut statülere karşı yeni bir hegemonya kurabilme veya yükselen popülist sağın panzehiri olabilme fırsatlarına odaklanmaktadırlar.(Mouffe, 2017; Laclau, 2013; Arditi, 2010) Popülizmi "kötü" olarak tanımlamak yerine popülizmi iyi ve kötü popülizm olarak ayırdıkları söylenmelidir. Popülizm, "liberal demokrasinin krizinin" veya bu sisteme içsel arazların yarattığı; sol bir ittifak halinde katılımcı veya radikal demokrasinin yolunu açacak iyi bir şeye de evrilme, sağ bir ittifakla demokrasinin çanına ot tıkayacak otoriter ve baskıcı kötü bir şeye de evrilme potansiyeline sahip içeriği net bir şekilde tanımlanamaz bir fenomen olarak kavranıyor. Bu anlayışa göre, sağ popülizm demokrasi için kötü iken, sol popülizm demokrasi için iyidir.

Ernesto Laclau, popülizmin kötü şöhretine yönelik bir karşı çıkış sergiler ve popülizmin doğru şekilde anlaşılabilmesi için öncelikli olarak sosyal bilimlerin popülizme yönelik, popülizmi marjinal konuma hapseden olumsuz söyleminden kurtulmak gerektiğini belirtir. Ona göre klasik sosyal bilimler

literatürü popülizmi "*düşünülemez olanın alanına, tam rasyonellik statüsüyle onurlandırılmış olan politik formların karşıtı olmaya mahkûm*" eden bir perspektife sahiptir. Popülist hareketlere yönelik bu olumsuz söyleme başından beri bu hareketlerin ahlâken kınanacak, normal olanı anormalden, patolojik olandan ayıracak bir ölçüt olarak bakılması eşlik etmiştir. Laclau'ya göre bu perspektif, aslında iyi bir yerde duran popülizmin hem rütbesini indirmiş hem de ona iftira atmıştır.(Laclau, 2013: 33-34)

Laclau'ya göre popülizm, ayrı bir içeriğe sahip özgün tanımlanabilir bir olgu olmadığı, etkileri pek çok olguyu kesen bir toplumsal mantığa tekabül ettiği için, onun gerçek tanımını ortaya koyma çabaları hep sakat kalmıştır. (Laclau, 2013: 11) Laclau açısından popülizmi, siyasetin, aslına bakılırsa sol siyasetin, olağan bir boyutu haline getiren ilk unsur grup kimliğinin şekillenmesinde yatmaktadır.(Laclau, 2013: 10) Laclau, siyasî temsillere temel olan kimliklerin baştan verili olduğu ve Marksizm'de iddia edildiği gibi ekonomik temelde ve önceden sabitlenmiş politik özleri olduğu fikrini reddetmektedir. Bunun yerine siyasî kimliklerin, belirli ve tutarlı bir söylemsel eklemlenme yoluyla inşa edildiklerini kabul etmektedir. Kimliklerin inşasına Freudcu grup psikolojisi perspektifinden yaklaşarak, popülist söylemdeki muğlak, kutuplaştırıcı ve yoğun duygusal niteliğin ve tabandaki kişilerin liderle özdeşlik kurması gibi özelliklerin, gruplaşmanın ve kimlik inşasının zorunlu bir unsuru olduğunu belirtmektedir. Yani, irrasyonel olarak işaretlenen popülizm unsurları, belli bir tür patoloji değil, bireyin olağan psikolojik durumunun toplumsal veya grupsal boyuta yansımasından ibarettir. Belli bir rasyonellik üzerinden siyasetin sonunu ilan eden liberalizm ve Marksizm gibi ideolojilerin aksine siyaset iki antagonistik blokun inşa edilmesine ve sürdürülmesine bağlıdır. Popülist hareketler aslında çoğulcu sosyal kimlikleri yeni bir söylemsel hegemonya sayesinde, birleştirerek bütünleşik bir kimlik ve yeni bir siyasî özne olarak "halkı" inşa ederler. Farklı toplum kesimlerinin demokratik taleplerinin tek bir popülist öznede biraraya getirilmesi başarıdır ve bu şekilde siyasî temsiliyet inşa edilmiş olur.(Ballacci, 2017: 1-9; Laclau, 2013: 69-81)

Chantal Mouffe solun güçlü bir alternatif olma şansını sol popülist hareketlerin yaratacağı iktidarda görmektedir. Mouffe radikal demokrasi teorisi analizleri bağlamında, Avrupa solunun "biz" ve "onlar" ayrımına dayanan ve "aşağıdakileri" "yukarıdakilere" karşı harekete geçirebilecek sol bir popülist muhalefete ihtiyacı olduğunu ileri sürmektedir.(Fassin, 2018: 23-25) Mouffe'a göre Avrupa "popülist bir anda" bulunmaktadır. Sağ kanat popülizm ile

klasik sol oylarının sahibi kesimleri kendine doğru çekmeyi ve kesitsel oy almayı, yani farklı sınıflardan oy olmayı başardı. Sağ ahlâkî, milli ve dinî değerlerle ifade edilen bir projeyle solun klasik tabanından oy toplamaya başladı. Burada yapılması gereken halkın, yabancı düşmanlığı ve otoriteryen projeler sunan partilere veya adaylara oy vermesini eleştirmek değildir. Alternatif bir sol popülist hareketle bu sağ popülist projelerin karşısına çıkmaktır. Mouffe'a göre sağ popülizm ile sol popülizm arasındaki temel fark, ilkinin demokrasiyi kısıtlama eğiliminde olmasına karşın, ikincisinin demokrasiyi genişletme ve radikalleştirme eğiliminde olmasıdır. Sağ popülizm, çoğulcu demokrasinin kurumlarını ve işleyişini tahrip ederken, sol popülizm demokratik kurumlar içinde "biz" ile "onların" karşılıklı müzakeresini mümkün kılmaya odaklanacaktır. Popülist hareketlerde görülen biz ve onlar inşasını sol, sağın aksine ötekini düşman görme ve yok etme üzerine yapmayacaktır. Mouffe bu tür sol popülist hareketlere Yunanistan'daki Syriza ve İspanya'daki Podemos hareketlerini örnek göstermektedir.(Mouffe, 2017)

Benjamin Arditi, popülizmi demokrasiye bir tehdit veya demokrasiden bir sapma olarak görmek yerine, sosyalist veya radikal siyaset için potansiyellere sahip ve demokrasinin iç çeperi veya görülmeyen yüzü olarak kavrayan yazarlardan bir diğeridir. Arditi, sosyalist rejimlerin çöküşüyle birlikte liberal demokratik siyasetin iyice merkeze yerleşmesi ve güçlü bir hegemonya kurması sebebiyle sosyalist siyaset veya devrimci bir dönüşüm olasılığı konusundaki yaygın sol umutsuzluğa karşı çıkmaya girişmektedir. Bu bağlamda popülizmi "*bir liberal demokrasi hayaleti olarak, yalnızca bir yol arkadaşı misali liberal demokrasiye eşlik edebilmekle kalmayıp, geri dönerek ona musallat olan bir hayalet olarak*" görür. Arditi, sosyalist siyasetin taşıyıcısı olarak popülizmi liberal demokrasinin iç çeperinde, yani hem sistemin içinde hem de merkezdeki ana hegemonyanın dışında veya ona karşıt olarak işleyerek ve liberalizmin sınırlarını zorlayarak onu aşma girişimlerinden biri olarak kavramaktadır. Popülizm gibi iç çeperde konumlanan hareketleri tıpkı Freud'un bireyin Ben'i ile bastırılmış olan arasındakine benzer bir ilişki içinde kavramaktadır. Buna göre, bastırılan Ben'in bizzat kendisi ise, bastırılan farklı ve çoğunlukla beklenmedik şekillerde geri döner.(Arditi, 2010: 13-23) Buradaki benzetmede "Ben" hem liberal demokrasiye hem de kişinin rasyonel tarafına, bastırılmış olan ise hem popülizme hem de insanın tutku ve içgüdülerine işaret edecek şekilde anlaşılabilir. Bu değerlendirmeye göre, liberal demokrasinin baskıladığı halk hakimiyeti popülizm olarak biçimlenip geri dönüp liberal demokrasinin başına musallat olmaktadır.

Arditi popülizmde liberal demokrasiye bir meydan okumayı görmekle birlikte bu meydan okumanın sırf fırsattan ibaret olmadığını kabul etmektedir. Popülizmde hem demokratik hem otoriter değişkenler olduğunu, popülizmin katılım ve yozlaşmış sistem karşıtlığı gibi doğru temalara başvurduğu gibi baskıcı temalara da sahip olabileceğini belirterek popülizmin çifte yönüne işaret etmektedir. Popülizmin bu çifte yönünü üç tip popülizmi ayırt ederek vurgulamaktadır. Bunlardan ilk ikisinin demokratik bir tarzda gelişmeye uygunken üçüncüsünün demokratik bir siyaset çevresinde hayat bulmasına rağmen kolayca otoriterizme dönüşebileceğini ileri sürmektedir. (Arditi, 2010: 82-83)

Liberal demokrasinin hayaleti olan üç tip popülizmin ilki, günümüzde medya destekli bir siyasî performans ve temsil ilişkisine atıf yapan popülizmin "izleyici demokrasi" denen türüdür. Bu popülizm parti demokrasisinde yer alan partili aktivistlerin ve çalışanlarının öneminin siyasî pazarlama ve kitle iletişim araçlarının kullanılması sebebiyle azalmasını doğurur. Parti ve teşkilatına fazla ihtiyaç hissetmeden seçmenler ve adaylar arasında sanal ve dolaysız bir ilişki kurulur, bu ilişkide adayların vaatlerinin tümünü yerine getirip getirmeyeceğinin tartılmasından ziyade adaya yönelik kişisel güven öne çıkar. Bu zemin popülist güçlü liderlerin sahne almasına fırsat yaratır. (Arditi, 2010: 72-75)

İkinci tür popülizm ilkinden biraz daha şiddetlenmiş, amaçları doğrultusunda sistemin kurum, kural ve prosedürlerini önemsemeden, bunları saptırarak ilerlemeye çalışan bir harekettir. Arditi'ye göre bu versiyon, liberal demokrasinin ilkine göre daha engebeli kıyılarında (iç çeper) kamusal adabı gözetmeden davranan, huzursuz edici ve liberal demokrasiye dadanan bir varlığa dönüşür. Bu özelliği sayesinde liberal demokrasiyi hem altüst etme hem de yenileme potansiyeline sahiptir.(Arditi, 2010: 72-75)

Popülizmin üçüncü tipi hem en sert hem de sistemi altüst ederek otoriterizme evirmeye en yatkın olanıdır. Popülizmin bu tezahürü kurumsal prosedürlerin çetrefilliğine yönelik güvensizlik, hukukun üstünlüğüne yönelik karşı çıkış, demagojik karşıtlıklara ve iddialara yaslanma, halkın korkularını kışkırtmak gibi özellikler gösterir. Bu nitelikleri sebebiyle popülist hareket iktidardaysa yargı ile diğer kuvvetler arasında çatışmaları artırır, muhalefet durumunda ise hareketteki çokluk zayıflayarak hareket ayaktakımının hakimiyetine girmeye başlar. Arditi bu popülist tipin Hobbesçu bir siyasî yükümlülük kavrayışını yansıttığını düşünür. Hobbesçu güvenlik karşılığında itaat pazarlığı, yerini iş ve güvenlik karşılığında veya vaadi karşılığında bir

lidere veya siyasî gruba tutkuyla bağlılığa dönüşür. Halk ile doğrudan temsil ilişkisi kurulan lider halkın sesi olarak görüldüğü için sorgulanamaz bir egemene dönüşür. Bu tip popülizm artık demokrasinin içsel uğrakları değil, onu tehdit eden, Arditi'nin demokrasinin görünmeyen yüzü dediği şeye dönüşür.(Arditi, 2010: 72-75)

Popülizmin yükselişinin demokrasideki mevcut sorunlarla veya yeni koşullar ve talepler karşısında adaptasyonu sağlayabilmek için bir tür uyarıcı görevi gördüğünü ileri sürenler vardır. Bu görüşe göre demokrasiler statik halde değişim karşısında hayatta kalamazlar, hayatta kalabilmek için değişime ve vatandaşların taleplerine göre uyum sağlamaları gerekir. Popülizm elitler ile vatandaşlar arasındaki iletişim probleminin veya kopukluğun işareti olarak görülmeli ve çözüme odaklanılmalıdır (Dalton, 1996: 84-85). Demokratik bir sistemde elitler arasında mevcut duruma dair güçlü bir konsensüsün varlığında, memnuniyetsizlere normal siyaset ve partilerle değişim gerçekleştirmenin imkansızlığını gösterebilir (Meny&Surel, 2002: 15). Sistem fazla katı ve elitler sinyallere duyarsız ise popülist hareketler, partiler ve liderler bu koşullarda değişim için güçlü bir alternatif olarak öne çıkacaktır. "*[P]opülizm, temsili sistemlerin sınırları, zayıflıkları ve kusurları hakkında bir uyarı sinyalidir. Sıklıkla hoş olmayan tonları görülmesine rağmen, demokrasinin hep elde var olmadığını, toplumun değişen ihtiyaç ve değerlerine sürekli bir uyum sağlama girişimi olduğunun etkin bir hatırlatıcısı olabilir.*"(Meny&Surel, 2002: 17)

Bu görüşe göre popülizmin gücü ve yaygınlığı demokratik rejimlerin başarısızlıklarından, eksikliklerinden ve tutarsızlıklarından kaynaklanmaktadır. Demokrasi gerçek anlamda tamamlanmamış bir olgu olarak görüldüğü ve idealize edilen ile gerçeklik arasında bir uçurum olduğu sürece popülizm de olacaktır (Meny&Surel, 2002: 18).

## Demokrasinin Çeşitliliği

### *İyi Rejim Olarak Demokrasi*

Demokrasi modern dünyada neredeyse 250 yıldır kullanılan bir kavram olmuştur. Her kavram gibi 2.500 yılı aşkın ömründe pek farklı şekillerde kullanılmış ve anlaşılmıştır. Büyük kesintili dönemler içeren ama pek uzun ömrü boyunca hayli çok tartışmanın ana konusu olmuştur; örneğin "demokrasi iyi mi, kötü mü? veya hangi tür rejime demokrasi denebilir?" türünden sorular pek çok farklı dönemde kendine zemin bulmuştur. Demokrasinin iyi mi, kötü mü olduğuna karar vermeden önce, demokrasi deyince ne kast ediliyor sorusunun cevaplanması iyi olurdu herhalde. Ancak, geniş

bir açıdan baktığınızda, bu sorunun kesin bir cevabını vermek oldukça zor olabilir. David Collier ve Steven Levitsky 1996 yılında yaptıkları bir çalışmada demokrasinin 550 türünün veya alt-türünün olduğunu tespit etmişlerdir. Demokrasi üzerine yazılmış belli sayıda çalışma üzerinde yaptıkları araştırmalarında bu farklı alt-türlerin genellikle demokrasinin önüne aldığı bir sıfat ile tanımlandığına dikkat çekmişlerdir.

Demokrasi konusunda betimleyici-norm koyucu, prosedürel-normatif ideal, doğrudan-temsili, katılımcı-elitist, kitle-müzakereci, sosyal-siyasal, uzlaşmacı-çoğunlukçu, liberal-illiberal, burjuva-halk demokrasileri gibi çok sayıda ayrım ve adlandırma mevcuttur.(Beetham, 2006: 2-10) Farklı demokrasi düşünce ve pratiklerini ifade etmek için sıklıkla ikili tasnifler kullanılır ve bu tasnifler çoğunlukla aynı veya benzer yaklaşımları anlatmak için kullanılır. David Held'in yaptığı koruyucu ve gelişimci demokrasi (Held, 2008), Barry Holden'ın yaptığı geleneksel demokratik teori ve radikal demokratik teori (Holden, 2007: 62-64), Giovanni Sartori'nin yaptığı akılcı demokrasiler ve deneyci demokrasiler (Sartori, 2014: 73), George Sabine'nin yaptığı Anglo-Amerikan geleneği ve Kıta-Avrupası geleneği (Sabine, 1952: 451-453) bunlara örnek olarak verilebilir.

En azından ilk ortaya çıktığı haliyle "otantik" veya "orijinal" bir demokrasiden bahsedilebilir mi acaba? Pek sayılmaz, öyle ki Aristoteles de Antik Yunan'da demokrasinin çeşitli türlerini ayırt eder. Bu ayrımı meclise katılabilecek dolayısıyla siyasette hakimiyeti olan vatandaş tipleri, kamu makamları için gereken nitelikler ve yasaya duyulan saygı temelinde yapar.(Robinson, 1997: 35-44) Söz konusu demokrasi tipleri oligarşiye yakın olanlardan kitlelerin tiranlığına uzanan bir yelpazeye yayılırlar.(Ober, 1998)

Bu kadar farklı demokrasinin olması kavramın anlamını yitirdiği hissini yaratabilir. Ancak bu kadar karamsar olmak şart değildir. Öncellikle, kavramın, belki bütün beşerî kavramlar gibi, statik ve kesin bir tanımı olmadığını kabul etmek gerekir. Demokrasiden ne anlaşılması gerektiği konusunda Antik Yunan'da bile tartışma olduğunu unutmamak gerekir. Perikles'in demokrasiden anladığı ile Platon'un demokrasiden anladığı farklıydı. Demokrasi Perikles için iyi, Platon için kötü bir yönetimdi. Aristoteles ise demokrasiyi çoğunluğun kötü yönetimi olarak tanımlarken, demokrasinin kötü rejimler arasında en iyisi olduğunu da hemen belirtiyordu. Çoğunluğun yönetiminin bir de iyi versiyonu -ılımlı demokrasi- vardı: Politeia. Demokrasi çoğunluğun sınırsız ve sadece çoğunluğun iyiliğini gözeten yönetimi iken; politeia,

çoğunluğun yasaya tabi olan ve herkesin iyiliğini gözeten yönetimiydi.(Platon, 2019; Aristoteles, 2010; Thukydides, 2013)

Perikles Penepolez Savaşı'nda bir cenazede yaptığı konuşmada Atina'nın rejimini şöyle tanımlıyor: "*Komşularımızın kurumlarını taklit etmeyen bir yönetim biçimimiz var, ki aslında bizler daha çok onları taklit etmek yerine diğerlerine örnek oluyoruz. Demokrasi adını verdiğimiz bu yönetimde azınlığın değil çoğunluğun çıkarlarına göre işlerimizi idare ederiz; Özel konularda kanun önünde herkes eşit olsa da, kamu yararı için kamu makamları için tercihte rütbe değil, liyakat yani kişisel değer belirleyicidir. Dahası yoksulluk, şehre bir şekilde fayda sağlayacak herhangi bir kişi için, statüsü ne kadar düşük olursa olsun, engel teşkil etmez. Özgürlük ruhu sadece kamusal işlerimizdeki davranışları değil, günlük yaşamdaki küçük gerilimleri yönetmede de hakimdir. Komşularımızın zevk tercihlerine düşmanlık göstermeyiz, onlara zarar vermeseler bile zarar verebilecek olan iftiralar atmayız. Bireyler olarak bu hoşgörü ruhu ile birleşmiş olsak da, kamusal işlerde, korku, bizleri ciddiyetle yasalara uyan ve yetkiye her kim sahipse ve yasalar -bilhassa haksızlığa uğrayanları korumak için kurumuş ve yazılı olmasalar bile onlara uymayanların kamusal utanca sürükleneceği yasalar- ne diyorsa onlara itaat eden insanlar yapıyor.*"(Thukydides, 2013: 111-112)

Aristoteles oligarşi ile demokrasi arsındaki farkın demokrasinin yoksulların hakimiyeti, oligarşinin ise zenginlerin hakimiyeti olmasında yattığını söyler. Ona göre biri azınlığın diğeri çoğunluğun yönetimi olmakla birlikte, her ikisinin de belli bir grubun yönetimi olması bakımından oligarşi sayılabileceğini söyler. Bu şekilde ayrılmaları, yoksulların çoğunluğu oluşturması ile zenginlerin azınlığı oluşturması tesadüfünün ortaya çıkardığı bir durumdur.(Aristoteles, 2007: 458-459, Politeia III/8) Ancak Aristoteles'e göre söz konusu olan sayı veya nicelik farkı olsa da, çoğunluğun yönetimi zengin azınlığın yönetimine göre üstünlüklere sahiptir. Tek tek yeterli niteliklere sahip olmasalar bile, çoğunluk bir arada halk meclisinde doğru karara varma konusunda daha avantajlıdır, bu yüzden kitlelere yasama işlevi verilmelidir. Ayrıca kazai yani yargıya ilişkin (halk jürisi gibi) makamlar da verilebilir. Ancak uzmanlık ve bilgi gerektiren hazinedarlık ve komutanlık gibi yüksek kamu görevlerinde, gerekli nitelikleri taşıyanlar bu görevlere gelmelidir, kitleye ise onları seçme yetkisi verilmelidir. Aristoteles bunlara ilave olarak, bu yönetimin iyi olduğunu söyleyebilmek için yasanın, adil yasaların, her şeyin üstünde tutulmasının gerekli olduğunu belirtir. Bu yönetime politeia diyecektir.(Aristoteles, 2007: 461-466, Politeia III/10-11)

İşleri daha fazla karıştırmak istemem lakin bu noktada cumhuriyet kavramından da kısaca bahsetmek gerekiyor. Politeia kelimesi Latinceye "republic"

yani cumhuriyet olarak geçmiştir. İngilizcede, "anayasal yönetim" ve "polity" şeklinde kullanımları vardır. İngilizcede anlamı aktif bir siyasi aidiyete dair özel bir statü olarak "yurttaşlık" olarak da anlaşılmaktadır. Buradan hareketle öz-yönetim içeren bir kent düzeni tarzı olarak da anlamlandırılmaktadır. (Cartledge, 2007: 156) Orginal kelime kullanılmıyorsa Türkçede devlet veya cumhuriyet olarak kullanımı yaygındır.

Antik Atina söz konusu olduğunda "demokrasi" bir marka olmuşsa, Antik Roma söz konusu olduğunda "cumhuriyet" bir marka olmuştur diyebiliriz. Her ikisi de vatandaşların yönetimde söz hakkının olduğu, vatandaşların yönetime katıldığı rejimler olarak tanımlanabilir. Lakin aralarında önemli farklar da vardır. Demokraside halkın yasama, yürütme ve yargı gibi iktidar yetkisini çeşitli yollarla doğrudan kullanması söz konusuyken, cumhuriyette daha ziyade farklı sınıfların güçleri ölçüsünde iktidar üzerinde etkide bulunabildiği ve doğrudan olmak yerine temsili bir anlayışla ve kendi elitleri vasıtasıyla yönetimde söz sahibi olduğu bir rejimden bahsedildiğini söyleyebiliriz. Kelimelerin anlamları üzerinden gidildiğinde ise demokrasi halkın yönetimi, cumhuriyet halk için yönetim olarak anlaşılabilir. Her ikisi de destekçileri tarafından özgür insana, özgür toplumlara uygun yönetimler, iyi rejimler olarak kabul edilmiştir.(Uygun, 2017; Sartori, 2002) Doğrusunu söylemek gerekirse, bugün de, liberalizm, demokrasi ve popülizm üzerinden yapılan tartışmalarda, hâlâ tarafların, (herkesin) kendi desteklediği fikirleri taşıyan yönetimi iyi diğerini ise kötü veya kusurlu tanımlama eğilimi sürmektedir.

Modern çağa geldiğimizde, devrimlerde bireysel özgürlük/insan hakları, yönetilenlerin rızası ve halk egemenliği fikri birlikte yükselişteydi ve devrimciler iyi rejimler, özgür toplumlar kurma iddiasıyla mücadele ediyorlardı. Uzunca bir süre ne Fransa'da ne de Amerika'da demokrasi, kavram olarak, pek revaçta değildi, her iki yeni rejim de kendisine "cumhuriyet"i yakıştırmıştı. Jean J. Rousseau özgür yurttaşların iyi rejimi olarak cumhuriyetten bahsederken, Amerika kurucu babaları tasarladıkları yönetimin neden demokrasi değil de, cumhuriyet olduğunu uzun uzun tartışıyorlardı. Rousseau, demokrasiden yürütmenin doğrudan vatandaşlar tarafından üstlenildiği bir yönetimi kast ediyordu. Bu rejimin uygulanamaz olduğunu ve bozulmaya yatkın olduğunu düşünüyordu. Rousseau'ya göre, "*hiçbir yönetim demokrasi ya da halk yönetimi kadar iç savaş ve karışıklıklara elverişli değildir… demokrasi kadar biçim değiştirmeye alabildiğine kayan, varlığını korumak için de daha çok uyanıklık ve yiğitlik isteyen hiçbir yönetim yoktur.*"(Rousseau, 2008: 81) Rousseau'ya göre demokraside bir yurttaş ömrü boyunca erdemli bir kişinin söylediği şu sözleri

tekrarlamalı: "Bir tanrılar ulusu olsaydı, demokrasi ile yönetilirdi. Böylesi olgun bir yönetim insanların harcı değil."(Rousseau, 2008: 81) Rousseau'ya göre demokrasinin temel kusuru bütün kamu işlerini sürekli halkın yapmasındadır. "*Sözcüğün tam anlamıyla alırsak, diyebiliriz ki, demokrasi hiçbir zaman var olmamıştır ve olmayacaktır. Çoğunluğun yönetmesi ve azınlığın yönetilmesi doğal düzene aykırıdır. Kamu işleriyle uğraşmak için halkın ara vermeden toplanması düşünülemez; ve bu iş için yönetim biçimi değişmeden komisyonlar kurulamayacağı da kolayca anlaşılır… Gerçekte bir ilke olarak şunu ortaya atabilirim, sanıyorum: Hükümetin görevlerini bir çok kurullar arasında paylaşımca, sayıca üyeleri az olan kurullar, kendiliğinden er ya da geç yetkili duruma geçerler.*"(Rousseau, 2008: 80)

Amerika Kurucu babalarından James Madison da benzer şekilde, demokrasiden halkın sınırsız ve doğrudan yönetimini anlıyor, taşıdığı çeşitli risklere işaret ediyor ve nihayet cumhuriyetin meziyetlerini öne çıkarıyordu. Demokrasi halkın, pratikte çoğunluğun sınırsız ve doğrudan yönetimi iken, cumhuriyet Roma pratiğine atıfla, toplumdaki farklı toplum kesimleri ve çıkarları arasında dengeye ve bireysel özgürlüklere odaklanan temsili bir yönetim olarak düşünülüyordu.(Madison vd., 2021) Buna göre: "*... saf bir demokraside -saf bir demokrasi ile az sayıda yurttaştan oluşan ve yurttaşların bizzat kararlar aldığı ve yönetime katıldığı bir demokrasiyi kast ediyorum- hizipleşmenin fenalıklarına karşı bir çözüm üretilemeyeceği sonucuna varılabilir. Çoğunluk neredeyse daima ortak bir hırs veya çıkara sahiptir. İletişim ve uyum hükümet biçiminin kendisinden kaynaklanır. Zayıf tarafın ya da sevilmeyen bireylerin 'çoğunluğun çıkarları' için kurban edilmesinin önüne geçebilecek hiçbir şey bulunmaz. Bu yüzden de bu türden demokrasiler her zaman karışıklıkların ve kavgaların odağı olmuş, hakların ve mülklerin güvenliğini sağlayamamış, kısa süre hüküm sürebilmiş ve yok oluşları da şiddetli ölümler yoluyla olmuştur.*"(Madison vd, 2021: 100-101, Federalist 10)

Bununla birlikte Madison, cumhuriyet ve demokrasiyi halk yönetimleri (popular government) kategorisinde ele alıyordu. Kendi tabiriyle "saf demokrasiyi" kötü bir demokrasi türü olarak görüyordu. İkisi de halk yönetimleri olan cumhuriyet ve demokrasi arasında cumhuriyet lehine gördüğü bazı farklar olduğunu ileri sürüyordu. Cumhuriyet ile "*bir tür temsilin mevcut olduğu hükümeti*" kast ettiğini belirtiyordu."(Madison vd, 2021: 101) Madison'a göre cumhuriyeti demokrasiden ayıran iki özelliği vardır: "*Birincisi, cumhuriyetlerde yönetim diğerleri tarafından seçilen az sayıda yurttaşa devredilir; ikincisi, cumhuriyetlerde ülkenin yurttaş sayısı ve boyutları daha çok genişleyebilir.*"(-Madison vd, 2021: 100-101, Federalist 10) Bu farklar cumhuriyete kamu

yararını korumak ve hizipleşmenin yıkıcı etkilerinden korunabilmek için demokrasiye kıyasla avantajlar sağlamaktadır.

Modern demokrasinin inşasında önemli katkıları olan John Stuart Mill, iyi yönetim olarak seçkinlerin mutlak yönetimine karşı çıkmaktaydı. Erdemli kişilerin iyi bir yönetim sergileyeceğinin, iyi despotlar olacağının iddia edilmesi karşısında Mill, bu yönetim karşısında ödenmesi gereken bedelin büyüklüğüne dikkat çekmektedir. Yaptığı sorgulamalardan sonra halk yönetiminin ve bunun temsili formunun modern toplum için en iyisi olduğu sonucuna ulaşmaktadır. "*Tüm bu değerlendirmelerden açıkça ortaya çıkıyor ki, toplumun tüm gereksinmelerini karşılayacak tek yönetim biçimi, tüm halkın katılımını sağlayandır. Katılım en tali bir kamusal işlev bile söz konusu olsa, faydalıdır. Katılım toplumun genel gelişkinlik düzeyi elverdiği ölçüde artırılmalıdır. Ayrıca herkesin devletin egemen iktidarına kendi payına düştüğü kadarıyla katılımından daha azıyla yetinmemesi gereklidir. Fakat küçük bir kent nüfusunu aşan bir toplulukta, herkes, kamu görevlerine pek küçük bazı kısımlar dışında kişisel olarak katılamayacağından, mükemmel yönetimin en ideal biçimi temsili yönetimdir.*"(Mill, 2007: 305)

Nihayet, 19. Yüzyılın 2. yarısından sonra iyi rejimi kast etmek için "demokrasi" kelimesi daha yaygın kullanılmaya başlandı. Yani demokrasinin popülaritesi kelime olarak görece yenidir. Demokrasi kelimesi iyi yönetimin adı olarak yaygınlaştıkça demokrasinin kavram olarak ne anlama geldiği, nasıl bir yönetimin demokrasi olarak adlandırılabileceği veya adlandırılması gerektiği konusunda çekişmeler ve belirsizlikler de yükselişe geçti. Siyasi ve akademik tartışma neredeyse, her zaman "gerçek demokrasi" ile diğer(leri) (sahte veya kamuflajlı) demokrasi arasında ayrım yapmak ve diğerinin sahteliğini/kötülüğünü deşifre etmek üzerine odaklanmıştır. Bu çekişmeler, burjuva demokrasisine karşı gerçek demokrasi olan halk demokrasisi, sandık demokrasisine karşı gerçek demokrasi olan anayasal demokrasi veya elitist demokrasiye karşı gerçek demokrasi olan radikal demokrasi gibi çeşitli şekillerde formüle edildi, edilmeye devam ediyor. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra demokrasi liberal demokrasinin kısaltması gibi kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Bu yaygın kullanım, Doğu Bloku'nun çöküşü sonrası eski komünist ülkelerinin demokrasiye geçiş serüveni ile başlayan Arap Baharı ile devam eden iyimserlik süresince kısmen devam etti, lakin, fazla uzun sürmedi. Arap Baharının kışa dönmesi gibi, "demokrasinin" en azından liberal olanının popülaritesi geriledi ve yıldızı sönmeye başladı.

İki kutuplu dünyanın biçimlendirdiği dünyada "yakalanan" demokrasideki netlik, kutupsuz dünyada kaybolmaya başladı. Demek istiyoruz ki,

demokrasiler ile otoriter rejimler arasındaki kesin olan ayrım bazı bakımlardan flulaşmaya başladı. Liberal demokrasilere benzemeyen ama tam bir otoriter rejim de olmayan rejimler ortaya çıktı ve yaygınlaştı. Hibrit rejimler, rekabetçi otoriter rejimler, seçimli demokrasiler vb. şekilde çeşitli kavramlarla ifade edilmekle birlikte bu dönem için anahtar kavram "popülizm" oldu diyebiliriz.

Popülizm kavramının, demokrasi ile, halkın mutlak ve doğrudan egemenliği anlamındaki, yani Atina pratiğindeki "demokrasi" ile çok yakın bir ilişki içinde olduğunu söyleyebiliriz. Kelimelerin etimolojik kökenlerine baktığımızda demos Yunanca halk anlamında kullanılan bir kelimeyken, populus Latince halk anlamına gelen bir kelimedir. Tıpkı demokrasi gibi popülizm de, ne olduğu konusunda yoğun bir literatür ve tartışma olan bir kavramdır. Birini halkın yönetimi olarak, diğerini ise halkçılık olarak Türkçeye çevirebiliriz. Bununla birlikte popülizm kavramı görece olarak çok daha yakın dönemde literatüre girmiştir ve 19. Yüzyıl sonlarında Rusya'da ortaya çıkan Narodnik hareketi ile başlatılır (Aslanidis, 2016: 89). Popülizmin modern demokrasi ile ortaya çıktığını, modern demokrasi içinde anlam bulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer taraftan halka veya yurttaşlık ayrıcalığına sahip olanlara yönetimde şu veya bu ölçüde yetki tanıyan, iktidarın asli kaynağını halk olarak kabul eden bütün yönetimlerde, bugün popülizm dediğimiz unsura rastlamak olağandır. Hatta otoriter yönetimlerde bir demokrasi talebi olarak popülist hareketlere rastlanmaktadır. Antik Atina'da Agora'da peşinden bir grubu sürükleyen demagoglar, Antik Roma'da Arena'da halkı eğlendirmek ve etkilemek isteyen imparatorlar veya günümüz demokrasilerinde miting meydanlarında halkı coşturarak kendisine oy isteyen parti liderleri pek çok bakımdan benzer bir faaliyet içindedirler.

Bu kavramların çoklu ve tartışmalı şecerelerini, bir süreliğine bir kenara bırakıp, basit bir harita ve kısa tanımlarla yola devam edelim. Demokrasi, liberalizm ve popülizmden farklı olarak bir yönetim veya hükümet biçimine atıf yapmaktadır. Demokrasi; iktidarın meşru sahibinin halk/vatandaşlar olduğu ve kamusal/ortak konularda toplumun söz sahibi olduğu bir yönetim biçimidir. Liberalizm ve popülizm ise az çok tutarlı fikirler bütününe, değerler sistemine veya kavramlar haritasına sahip fikri yapılar, ideolojilerdir. Popülizm, demokrasinin üstüne elit karşıtlığı, anayasacılık karşıtlığı ve homojen bir halk fikirlerini giydirir. Liberalizm ise bireysel hak ve özgürlüklerin anayasal koruması, sınırlı ktidar ve çoğulcu toplum fikirlerini giydirir.

***Yönetim Biçimi Olarak Demokrasi***

Liberal demokrasi ve popülizm arasındaki ilişkinin daha anlaşılır bir şekilde ortaya konulabilmesi için söz konusu düalist bakış açısının üstüne çıkarak farklı bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Elbette bu, düalist açıklamaların anlamsız veya boşuna bir uğraş olduğu anlamına gelmez. Bilakis pek çok bakımdan oldukça açıklayıcı ve anlamlıdır. Ne var ki, bugün için sadece bu perspektif liberal demokrasi, demokrasi ve popülizm arasındaki ilişkiyi tam olarak anlamaya yetmemektedir. Bununla birlikte aşağıda değineceğimiz perspektif bir nevi düalist açıklamaların üzerine çıkmaktadır.

Hem karmaşıklık ve muğlaklığı biraz olsun giderebilecek, hem de kavramların daha doğru bir kavrayışına müsaade edecek yaklaşım demokrasiyi bir yönetim biçimi, liberalizm ve popülizmi ise birer ideoloji olarak ele almaktan geçmektedir. Demokrasi konusundaki bu çeşitlilik ve muğlaklık demokrasiyi statik bir yapı olarak ele almaya çalışmaktan, onu belli bir noktada ve anlayışta sabitlemeye çalışmaktan kaynaklanmaktadır. Oysa demokrasinin hem tarihsel ve coğrafi olarak uygulamada hem de ideoloji ve yaklaşım olarak teoride çok çeşitli halleri bulunmaktadır. Demokrasinin orjinal ve ilk hali Antik Yunan'da ortaya çıkmış olabilir ancak o zaman bile, örneğin Aristoteles'in radikal ve ılımlı ayrımında olduğu gibi, çeşitlenme söz konusuydu. Statik bakış açısı benimsenecek olursa diyelim ki, orjinali doğrudan demokrasi olarak kabul edildiğinde modern demokrasilerin neredeyse tamamı demokrasi dışı kabul edilmek zorundadır. Yine demokrasi çoğunluğun yasasız veya mutlak iktidarı olarak tanımladığımızda liberal demokrasiler veya anayasal rejimler demokrasi dışına düşmektedir. Diğer taraftan Modern çağın demokrasi model ve pratiğini referans alırsak sınırlandırılmamış demokrasi anlayışlarını demokrasi dışı, otoriter veya faşist yönetimler olarak görmek gerekecektir.

Hayek demokrasiyi çoğunluk ilkesine dayanan bir yönetim metodu olarak tanımlamanın doğru olduğunu düşünür. Bu sebeple bazı demokratların iddia ettiği gibi "*çoğunluğun güçlerini nasıl kullanacağı hakkında belli bir görüş ile demokrasi arasında zorunlu bir bağlantı*" olmadığını ileri sürer. Demokrasiyi bir yönetim metodu olarak gördüğü için demokrasi ile popüler olan ve eşitlikçi bazı politik amaçlar arasında kurulmaya çalışılan zorunlu ilişkiye karşı çıkar. Demokrasi yasaların nasıl yapılacağına, kararın nasıl alınacağına dair bir metottur. Bu haliyle ne yönetimin ve yasaların amacı konusunda bir şey söyler ne de hangi amacın iyi olduğu veya nasıl bir yasanın iyi yasa olduğu konusunda kriter sunar.(Hayek 2011:168-169)

Hayek'in tanımına göre demokrasi içeriğe dair bir şey söylemez, bu yüzden uygulanmaya girişildiğinde olması gerekene dair, yönetimin amacı ve faaliyet alnı konusunda yönetime yön verecek belli bir ideoloji veya doktrine ihtiyaç duyar. İşte bu doktrin liberalizm olduğunda demokrasi liberal demokrasi olarak karşımıza çıkar. Bu demektir demokrasi metodu ile başka ideolojiler veya doktrinler de bir araya gelebilir. Ancak bireysel özgürlük bakımından veya özgür bir toplum bakımından demokrasinin liberal olanının tercih edilmesi gerekir. Hayek'e göre liberalizm bir karar alma yöntemi olarak çoğunluk kuralını kabul eder, ne var ki kararın nasıl olması gerektiği konusunda çoğunluk iradesini referans almaz. Aksine liberalizm, demokratik metot uygulandığında, çoğunluğu karar alırken belli ilkeleri gözetmek konusunda ikna eder. Bunun anlamı devlet eylemlerinin bilhassa zorlayıcılık içeren eylemlerin çoğunluk kararıyla alınmasının geçerli olması, ancak çoğunluk iradesinin belli ilkelerle sınırlandırılması gerektiğidir. Kollektif karar almada çoğunluk iradesi esastır ancak çoğunluk iradesi sınırsız veya mutlak değildir. Bazı demokratlar halk egemenliği kavramını referans alırlar ve halkın iradesinin sınırlandırılamaz olduğunu savunurlar. Liberaller açısından keyfî iktidarın başka bir versiyonu anlamına gelir.(Hayek 2011:167,170-171)

Demokrasi konusundaki hem adlandırma ve kavram bakımından görülen farklılık, hem de uygulama ve teori bakımından görülen çeşitlilik demokrasinin bir yönetim biçimi olarak kabul edilmesiyle anlaşılabilir hale gelmektedir. Çağdaş dünyanın kullandığı "demokrasi" kavramını halk yönetimi olarak tanımladığımızda "politeia", "cumhuriyet", "anayasal yönetim", "radikal demokrasi", "saf demokrasi", "doğrudan demokrasi" gibi tanım ve kavramları da içine alacak şekilde genişletilmiş olur. Böylece demokrasiyi, bir kişi veya azınlığın mutlak yönetim biçimi olarak otokrasi tanımının karşısına koymak daha anlamlı hale gelir. Sınırlı bir grubun yönetimde tek söz sahibi, yetkili olması ile bütün yurttaşların söz hakkını ve yetkisini tanımak arasındaki fark otokrasi ile demokrasi arasındaki temel ayrışmadır.

Diğer taraftan kendi benimsediği düşünce, ideoloji ve pratiği demokrasi üzerinde sabitlemeye çalışan yanlı bakış açısı yerine, demokrasinin çeşitli ideoloji, düşünce ve pratiklerle birlikteliğinin varlığını kabul eden bir perspektif de mümkün hale gelecektir. Demokrasi iyi yönetim olarak markalaştıkça kıymete bindi ve faklı ideoloji ve düşünce sahipleri onunla birleşmeye, demokrasi ile anılmaya ve bizzat doğru veya gerçek demokrasi olma iddiasında bulunmaya başladı. Demokrasiye liberalizm, sosyalizm, popülizm, milliyetçilik gibi ideolojilerin sahip çıkması kendi demokrasi anlayışlarını

"gerçek demokrasi" olarak görme ve tanımlama girişim ve çabalarına tanıklık ettik, ediyoruz. Aslında, hem tarihsel serüveni hem günümüzdeki tartışmalar fiili durumun demokrasinin daha genel bir tanımının referans alındığını ve bir yönetim biçimi olarak "işlem gördüğünü" göstermektedir. Halk yönetimi olarak kabul edildiğinde, siyasi eşitlik ve çoğunluk ilkesinden oluşan bir yönetim formu olarak kabul edildiğinde farklı ideoloji ve anlayışların bu formu kendi içerikleri ile doldurması sonucu ortaya çıkan farklı demokrasileri açıklamak ve anlamak çok daha kolay hale gelecektir. Halihazırda demokrasilerin önüne getirilen pek çok sıfat ile yapılmakta olan da fiilen budur. Sadece mevcut eğilim, statik ve dondurulmuş bir demokrasi olarak her birinin kendi demokrasilerini gerçek demokrasi olarak kabul etme ve diğer versiyonları demokrasi dışı görme tepkisini üretmektedir.

## İki İdeoloji, İki Demokrasi

### *Liberalizm ve Demokrasinin Uyumu*

Liberalizm ve popülizm, demokrasi ile oldukça iyi uyuşan belki de en iyi uyuşan iki ideolojidir diyebiliriz. Hâkim yaklaşım liberalizmi popülizme kıyasla demokrasiden biraz daha uzağa yerleştirmektedir. Düalist açıklamaların önemli bir kısmı liberalizm ve demokrasi arasındaki uyuşmazlık veya çatışmaya dayanmaktadır. Liberalizme yakın olanlar "demokraside", demokrasiye yakın olanlar "liberalizmde" kusur bulmaktadır. Oysa bir ideoloji olarak liberalizm bir yönetim biçimi olarak demokrasi ile oldukça iyi uyuşmaktadır. Bu uyuşmanın en büyük kanıtı modern demokrasinin tam da kendisidir.

Liberal teorinin en önemli köşe taşlarından John Locke liberalizm ile demokrasi arasında doğrudan bir bağ kurmuştur. Devlet bireysel hakları korumak ile sınırlandırılırken, hükümetler yönetilenlerin rızasına başvurmak ve nihayetinde çoğunluk ilkesine göre işlemek zorunda görülmüştür. Bireysel özgürlükler ile yönetilenlerin rızası birbiriyle çelişen değil, birbirini destekleyen unsurlar olarak görülmüştür. Yönetilenlerin rızası, anayasal mekanizmalarla birlikte devleti sınırları içinde tutmaya yardım edecek önemli bir araçtır aynı zamanda. Locke, çok sayıda bireyin siyasi birlik halinde olması ve eylemde bulunmasını çoğunluk ilkesi ile mümkün görmektedir. Locke şöyle demektedir:

"*Her bireyin rızasıyla herhangi bir sayıdaki insan bir topluluk oluşturduğunda, böylece topluluğu, çoğunluğun belirlediği ve onun iradesiyle tek bir vücut olarak davranabilecek bir güç ile, tek bir vücut haline getirirler. Herhangi bir topluluğun hareket*

*etmesi ancak onu oluşturan bireylerin rızaları ile olur. Bir vücut tek yöne hareket etmelidir, ki, onu taşıyan daha büyük gücün -çoğunluğun rızasından oluşan- tarafına doğru hareket etmesi gerekir. Aksi halde bir topluluğun tek vücut olması ve öyle davranması imkânsız olur. Onun içinde birleşen her bireyin rızasıyla öyle olması gerektiği kabul edildi, bu nedenle herkes çoğunluk tarafından ortaya çıkarılan rıza tarafından sınırlandırılır. Bu yüzden, meclisleri yetkilendiren pozitif yasalar tarafından bir sayının düzenlenmediği yerde, çoğunluğun eylemi, doğa ve aklın yasası tarafından bütünün iktidarına sahip olarak belirlendiği için, bütünün eylemi yerine geçer."*(Locke1823: 96. Paragraf.)

Sadece Locke değil, neredeyse tüm liberal teorisyenler bireylerin rızalarını sadece özel/sivil alanın meşrulaştırıcı olarak görmekle kalmamışlar, kamusal meşruiyetin de temeli olarak görmüşlerdir. Örneğin, sözleşmeciler siyasi birimin kuruluşunu, temellerini/anayasasını ve hükümetin biçimi ve işleyişini rıza ile meşrulaştırırlar. Tarihsel süreç içinde liberalizm ve demokrasi bir noktadan sonra adeta ayrılmaz bir birliktelik olarak liberal demokrasi haline gelmişlerdir. Teorik ve pratik uyum ve yakınlığa rağmen söz konusu çatışmanın veya çatışma görüntüsünün kaynağı nedir?

Bunun üç genel kaynağı olduğunu söyleyebiliriz. İlk olarak, liberallerin "demokrasi"yi başlarda çoğunluğun diktatörlüğüne dönüşme ve özgürlükleri yok etme riski yüksek bir yönetim olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Gerçekten de John Stuart Mill, Alexis de Toucville veya ABD kurucu babaları demokrasiyi riskli görmüşlerdir. Liberaller, eşit ve genel oy hakkını kabul etmek konusunda epey bir süre ayak sürümüşlerdir. Bununla birlikte liberallerin antipatisi çoğunluğun iyi yönetimi anlamındaki demokrasiye (cumhuriyet veya anayasal yönetim olarak adlandırılan) karşı değildi. Antik dönemden beri kullanılan ayrımı izleyerek "çoğunluğun kötü/sınırsız yönetimi" anlamındaki demokrasiye karşıydılar. Temsili ve sınırlı bir çoğunluk yönetimi ile liberalizm adeta doğal bir uyum içine girmiştir. Yani, burada kelimenin etimolojik şeceresinden kaynaklı bir muğlaklığın bu anlayışta payı olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci kaynak, sosyalistlerin demokrasiyi ekonomik eşitlikle doğrudan ilişkilendirmeleri, buradan demokrasi ile komünal sistemler arasında tam bir uyum olduğunu ileri sürmeleri ve liberal demokrasiyi "burjuva demokrasisi" olarak adlandırıp değersiz görmeleri olabilir. Böylece, bilhassa II. Dünya Savaşı sonuna kadar, demokrasi sosyalist ideoloji ile uyumlu bir şekilde anlaşılmış ve liberal demokrasi sahte bir demokrasi olarak tanımlanmıştır. Ortodoks Marksizm geleneğinde, liberal demokrasi vatandaşların

ekonomik ve sosyal eşitliğini sağlayamayan, alt sınıfların siyasete katılımına imkân vermeyen, sadece zenginlerin egemenliği fiilen kullandığı kötü bir sistem olarak tanımlanmıştır. Bu yaklaşım Batı Avrupa sosyalizmi ile değişmeye başlamış ve sosyalist sistemlerin çöküşünden sonra tamamen gözden düşmüştür. Onun yerini, neo-Marksizm, liberal demokrasinin eksikleri ve krizlerine odaklanan, liberal demokrasiyi katılımcı veya radikal demokrasi teorileri ile eleştiren bir hat geliştirmiştir. Burada da temel yaklaşım liberal demokrasinin çelişkileri ve krizleri teması üzerine söylem geliştirerek, liberal demokrasiyi demokratikleştirmeye çalışmak şeklinde formüle edilmiştir.

Son olarak, demokrasi bir yönetim biçimi olarak anlaşılmak veya tanımlanmak yerine bir ideoloji olarak tanımlandığında liberalizm ve demokrasi birbiriyle çatışan iki ideoloji olarak görülmektedir. Bu yaklaşıma göre; liberalizm bireyin özgürlüğü, demokrasi ise vatandaşların eşitliği üzerine odaklanmış iki ayrı ideolojidir. Liberalizm bireyin özgürlüğünü korumak için iktidarı sınırlandırmak isterken, demokrasi vatandaşların iradesi üzerinde hiçbir sınırlamayı meşru görmeyen bir ideolojidir. Liberalizm kamusal karar alanını daraltmak suretiyle sivil toplumu genişletmeye çalışırken, demokrasi her şeyi siyasetin konusu olarak gören bir ideolojidir. Meseleyi böyle koyduğumuzda elbette iki farklı ideolojinin tamamen uyuşması söz konusu olmayacaktır ve çatışma kaçınılmaz bir hal alır. Ancak böyle olması şart değildir.

### *Bir İdeoloji Olarak Popülizm*

Aristoteles yönetim biçimlerini tasnif ederken hem nitel hem nicel yönden bir analize tabi kılmıştır. "Kim yönetiyor?" ve "kimin faydasına yönetiyor?" soruları ile nitel ve nicel kriterleri birlikte değerlendiren bir kategorizasyon elde etmiş oldu. Bugün buna benzer bir değerlendirme, demokrasiyi bir yönetim biçimi olarak tanımlayıp, niteliklerini ise onunla eklemlenen veya ona kendi içeriğini yükleyen ideolojilerle aldığını kabul etmekle mümkün olacaktır. Bu sadece fiktif bir varsayım değil, iyi rejim ve demokrasinin tarihi ve pratik serüveninin ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Bugün demokrasi dendiğinde bunu, vatandaşların doğrudan yasama, yürütme ve yargı görevlerini üstlendiği bir yönetim olarak anlayanların sayısının pek fazla olmadığı ortadadır. Liberalizm, demokrasi ile neredeyse en iyi veya göreceli olarak en başarılı birlikteliği sağlamıştır. Bugün demokrasi dendiğinde, özel bir bağlamı yoksa, liberal demokrasinin kastedildiğinde çoğunluk uyuşacaktır. Diğer taraftan, son dönemde, başka bir demokrasi modeli olarak popülist demokrasinin yaygınlaşmaya başladığını söyleyebiliriz.

Liberalizmin bir ideoloji olup olmadığı konusunda tartışma bulunmazken popülizm için durum böyle değildir. Popülizmin ne olduğuna dair açıklamalarda geniş bir yelpaze bulunmaktadır. Popülizm toplumsal hareket, siyaset yapma tarzı, demokrasi meselesi ve ideoloji olarak tanımlanmaktadır. (Uslu, 2021: 218-220) Bununla birlikte popülizmi, fikri temelli ele alan, popülizmi bir ideoloji olarak tanımlayan literatür oldukça güçlüdür. Bu konuda önde gelenlerden Margaret Canovan popülizmi demokrasinin ideolojisi olarak tanımlamaktadır. Canovan, Michael Freeden'in ideoloji tanımını benimseyerek ideolojiyi "*siyasi dünyanın basitleştirilmiş haritasını sunan kavramsal yapı*" olarak görmektedir (Canovan, 2002: 29, 30-33). Bu yüzden, ona göre, ideolojiler halk ile siyasi elitler-liderler arasında bağlantı kurma işlevi gören unsurlar olarak işlev görmektedir. Siyasetçiler ideolojiler sayesinde takipçilerini motive ederler, aralarında ötekileri dışlayan anlamlı ve güçlü bir bağ kurarlar. İdeolojiler ile sistemin meşrulaştırılması, seçmenlerin katılımın sağlanması gibi önemli işlevler yürütülür. Canovan'a göre ideolojilerin bazı olumsuz yönleri olsa bile, demokrasi ve siyaset ideolojisiz olmaz. 20. Yüzyılın sonlarında ideolojiler hayli itibar kaybetti ve sonları ilan edildi. Buna cevaben siyasetçiler pragmatizme yöneldi, siyaset teorisyenleri ise post-modern şüpheciliğe meyletti. Canovan popülizmin yükselişini klasik ideolojilerin zayıflaması sonucunda, seçmenler ile siyasi elitler arasında ortaya çıkan eksikliğin bir sonucu olarak görmektedir.(Canovan, 2002: 29-31) Söz konusu ilişki ve demokrasilerdeki ideolojilerin boşalan yerini doldurmaya ve işlevini üstlenmeye girişen popülist hareketler yükselişe geçmiştir.

Canovan, popülizmin bir ideoloji olarak tanımlanmasına yönelik eleştirileri üç başlık altında toplayarak bunları cevaplamış ve popülizmin ince bir ideoloji olduğunu ileri sürmüştür.(Canovan, 2002: 31-32) İlk eleştiri; popülistlerin pek çok siyasi mesele için belli bir görüşleri olmadığı ve bir ideoloji için gerekli entelektüel fikirlerden mahrum oldukları şeklindedir. Bu eleştiriye Freeden'in ideolojileri makro ve mikro veya yoğun-merkezli (thick-centered) ve seyrek-merkezli (thin-centered) olarak yaptığı ayrıma başvurarak cevap verilebilmektedir.(1996, 2011) Seyrek-merkezli ideolojiler liberalizm ve sosyalizm gibi ideolojilerin aksine çekirdeklerinde sınırlı sayıda kavram taşırlar, çekirdeğin çevresindeki kavramlar da oldukça esnektir. Freeden'in milliyetçilik, (1998) çevrecilik ve feminizmi bu türden ideolojiler arasında saymaktadır. Canovan popülizmin de bu türden bir ideoloji olmaya uygun olduğunu savunur.(Canovan, 2002: 32)

Canovan'a göre gelebilecek bir diğer eleştiri, popülistlerin olumlu bir vizyon inşa etmemeleri ve sadece tepkisel bir yaklaşıma sahip olmaları nedeniyle bir ideoloji olarak tanımlanamayacağıdır.(Canovan, 2002: 31) Gerçekten de popülizm elitler, bürokrasi, politikacılar, azınlıklar, göçmenler, yabancı işçiler vb. gruplara karşı bir söyleme sahiptir. Pek çok açıdan popülizm "anti" içerikli bir görüşe sahiptir.(Taggart, 1996) Ancak, aynı zamanda güçlü bir olumlu vizyonu vardır.(Canovan, 2002: 32) Halka güçlü pozitif bir vizyon yükleyerek halkın değerine, iradesine, erdemine vurgu yapar. Onun iradesini yeniden hâkim kılınacağı, hakkettiği değeri ve refahı yenden elde edeceği vaat edilir.

Son olarak, Canovon, popülizmi bir ideoloji yerine bir söylem olarak tanımlamanın çok daha doğru olacağı yönünde bir eleştiri gelebileceğini söyleyerek, bunu cevaplamaktadır.(Canovan, 2002: 32-33) Buna göre popülizm halkın duygularını kışkırtan, kitleleri harekete geçirici, basit ve vurucu bir söyleme sahip ve siyasi iletişim tekniği bakımından ele alınması gereken bir olgudur. Canovan'a göre popülizm boş bir retorikten ibaret değildir. Retorikten önce fikirler ve ideolojik unsurlar gelir, söylem ve retorik onun üzerine kurulur. Popülistlerin demokratik geleneğe ve kavramlara başvurduklarını hatırda tuttuğumuzda meselenin bu kadar basit olmadığı anlaşılır.

Elbette, popülizmin bir ideoloji olarak tanımlanmasına karşı çıkan veya bunu eleştiren Paris Aslanidis (2016), Moffitt ve Tormey (2014) Stanley (2008) Worsley (1969) gibi önemli isimler de vardır. Ancak popülizmin kendi başına, ayrı bir ideoloji, seyrek dokulu bir ideoloji olduğunu kabul eden bir yaklaşım son dönemde iyice güçlenmektedir.(Albertazzi&Duncan, 2008: 3; Meny&Surel, 2002: 17) Popülizmi ideoloji olarak tanımlama konusunda Margaret Canovan yalnız değildir. Popülizm literatürüne önemli katkılar sunmuş Cas Mudde (2004), Ben Stanley (2008) ve Rovira Kaltwasser (2019) gibi isimler popülizmi bir ideoloji olarak tanımlamanın daha doğru olduğunu savunmaktadırlar.

Bu yaklaşımına uygun yapılan popülizm tanımlarından biri şöyledir: "*Egemen halkı haklarından, değerlerinden, refahından, kimliğinden ve sesinden yoksun bırakan (veya bırakmaya kalkışan) olarak tanımlanan elitler veya tehlikeli diğerlerine karşı erdemli ve homojen halkı merkeze yerleştiren bir ideolojidir.*"(Albertazzi&Duncan, 2008: 3) Cas Mudde'un meşhur tanımı ise popülizmi: "*toplumu nihai olarak, 'saf halk' ve yozlaşmış elitler' şeklinde iki homojen ve karşıt gruba bölünmüş olarak düşünen ve siyasetin halkın genel iradesinin bir ifadesi olması gerektiğini savunan bir ideoloji*" olarak tanımlamaktadır.(Mudde, 2004: 543)

Bir seyrek-merkezli ideoloji olarak popülizmin merkez kavramlarının izleri, popülizm üzerine çalışan çok sayıda yazar tarafından ortaya konulan kavram ve açıklamalarda sürülebilir. Biz popülizmin seyrek merkez kavramları için halk, elitler, birlik ve egemenlik kavramlarını önerdik. Bu genel kavramlar, popülizmin kendine özgü nitelik ve kavrayışıyla tanımlanmıştır. Halk kavramı; asli, erdemli, homojen ve yüce gibi nitelikleriyle, elitler; kötü niyetli, kendi toplumlarından kopmuş, ihanet içinde ve yozlaşmış gibi niteliklerle tanımlanır, birlik; iyi tanımlanan halkın öteki/kötü tanımlanan elitler ve tehdit olarak görülen diğer ötekiler karşısında birliğidir, egemenlik; halka ait, mutlak-sınırlandırılamaz ve üstün bir yetki olarak tanımlanır. Çok daha esnek çevre kavramlar olarak ise temsiliyet, anti-çoğulculuk ve demokrasi kavramlarını önerdik.(Uslu, 2021) Elbette, popülizm için alternatif merkez ve çevre kavramlar önerilebilir.

Hem popülist liderler hem de onların seçmenleri demokrasinin en iyi yönetim biçimi olduğuna inanırlar (Stoker, 2006). Ancak burada kast edilen farklı türden bir demokrasidir. Popülistler diğer ideoloji sahipleri gibi kendilerini öyle adlandırmazlar, yani kendilerine popülist demezler (Canovan, 1981: 5). Demokrasi ile popülizmin yakın ilişkisi olduğunu söylemek (Canovan, 1981 and 1999; Mény and Surel, 2000 and 2002; Mudde, 2004) bir şeydir, liberal demokrasi ile popülizmin yakın ilişkisi olduğunu söylemek başka bir şeydir. Popülist yaklaşımlar liberal demokrasi ile uyumsuzdur. (Pasquino, 2008: 15) Popülistler her zaman liberal demokrasinin unsurlarına saldırmazlar, sıklıkla seçimler gibi demokrasinin temel unsuruna da gereksiz veya faydasız olduğu gerekçesiyle saldırırlar. Seçimleri halkın gerçek iradesini yansıtmadığı gerekçesiyle değersizleştirirler.(Pasquino, 2008: 16) Demokrasinin daha gerçek veya üstün bir modelini kurma vaadinde bulunurlar.(Pasquino, 2008: 16-17) Popülistlerin bu iddiasının doğruluğu bilhassa iktidara geldikleri örneklerde nasıl davrandıklarına bakarak test edilebilir. Çoğu durumda, örneğin Latin Amerika'da, buldukları demokratik çerçeveye meydan okudukları ve demokratik çerçeveye zarar vererek içini boşalttıkları görülmektedir.(Pasquino, 2008: 17)

Popülistler açıktan demokrasiye karşı çıkmazlar, daha ziyade demokrasinin mevcut ve yerleşik form-içeriğine veya örgütlenme biçimine karşı çıkarlar.(Meny&Surel, 2002: 4). Elitlerin gücü, temsil mekanizması, temsil edilen çoğunluk iradesinin üzerindeki sınırlamaları eleştirirler. Halkın gerçek iradesini hâkim kılma sözü verirler. Popülizm genel anlamıyla anti-demokratik olarak tanımlanamaz.(Meny&Surel, 2002: 5-6). Popülizm

öncelikli olarak liberal demokrasi karşıtıdır, illiberal bir demokrasi olarak pekâlâ tanımlanabilir.

Nihayetinde, popülizmi (sadece demokrasinin ideolojisi değil) seyrek-merkezli bir ideoloji olarak tanımladığımızda, ideolojik kabul ve anlayışına uygunlaştırılmaya çalışılan bir demokrasi modeli ile karşı karşıya kalmış oluruz. Popülizm, siyasi eşitlik ve çoğunluk ilkesi üzerine kendi ideolojik niteliğini yüklemektedir. Tıpkı liberalizmin, sosyalizmin veya milliyetçiliğin yapmaya çalıştığı gibi. Böylece, liberal demokrasi ve popülist demokrasi ayrımı ve bunlar arasındaki farklar, hangisinin "gerçek" demokrasi olduğu tartışması yerine, hangisinin önerdiği demokrasi anlayışının ne vadettiği ve nasıl bir toplum yarattığı üzerinden ilerleyecek bir tür rekabet ve değerlendirmeye tabi olacaktır. Halihazırda yapılan niteliksel "değerlendirme" değildir, yapılan değerlendirme hangisinin "demokrasi" olduğu hangisinin olmadığı üzerinden ilerlemektedir.

## Sonuç

Bu çalışma iki temel sava dayanmaktadır. Bunlar; a) demokrasinin bir yönetim biçimi olarak kabul edilmesi ve b) popülizmin bir ideoloji olarak tanımlanmasının gerektiğidir.

Demokrasinin yönetim biçimi olarak görülmesi gerektiği savını iki ana argüman üzerine inşa edildi. Bunlardan ilki, "demokrasi"nin en başından bu bugüne çeşitlerinin var olduğu, bu çeşitliliğin arasında ortak tanımlayıcı unsur olarak "halk yönetimi" fikrinin bulunduğudur. Demokrasideki bu çeşitlilik iki ana aksa oturmaktadır ve bunlar doğrudanlık-temsililik, mutlaklık-sınırlılıktır. Bu iki ana aksa farklı ideolojilere siyasi yaklaşımlara dayanan fikri-felsefi unsur içerik olarak eşlik etmektedir. Bu durumun göstergelerinden biri, demokrasi üzerine çalışırken, konuşurken ve yazarken çok sayıda sıfat kullanmak zorunda kalmamızdır. Bir başkası ise "demokrasinin" neredeyse her zaman iyi-kötü veya gerçek-sahte ayrımı ile yüz yüze kalması, hangisinin "iyi" veya "gerçek" olan olduğu konusunda yaşanan çekişmedir. Ayrıca bu çeşitliliğin, sadece "demokrasi" kelimesinin önüne sıfatlar getirilmesinden ibaret olmadığı, "politeia", "cumhuriyet", "anayasal yönetim" gibi kavramların demokrasi tahayyülünün içinde görülmesi gerektiği de belirtilmelidir. Demokrasiyi, bugün ve tarihi serüveni bağlamında bir şemsiye kavram olarak görmek ve bir yönetim biçimi olarak kabul etmek en uygun ve doğru yaklaşım olacaktır.

İkinci argüman ise hem fiilen hem teorik düzeyde mevcut olan bu çeşitliliği görmezden gelerek, belli bir ideolojik içerik ile demokrasiyi belli bir model, teori veya pratiğe sabitlemeye veya orada dondurmaya kalkışmanın hem gerçeklerle uyuşmayan hem de işe yaramayan bir yaklaşım olduğudur. Bu yaklaşım benimsendiği takdirde bugün demokrasi veya demokratik dediğimiz pek çok yönetimin demokrasi dışına çıkarılması gerekmektedir. Örneğin, demokrasiyi doğrudan yönetimle sabitlediğimizde temsili olanlar, mutlak yönetimle sabitlediğimizde sınırlı-anayasal olanlar veya rekabetçi-çoğulcu demokrasiler olan ABD veya Almanya gibi örnekler sabitlendiğinde, uzlaşmacı-çokkültürcü, konkordanz adı verilen İsviçre modelini demokrasi dışında saymak gibi tuhaf bir durumla yüz yüze kalınacaktır. Güncel tartışmalarımızdan olan popülizm ve demokrasi meselesi de bu açıdan ele alındığında, demokrasinin popülist versiyonunu uygulayan yönetimlerin nereye yerleştirileceği tartışmalı bir mesele olmaktadır. Rekabetçi seçimleri korumalarına rağmen demokrasiye liberalizmin kattığı bireysel özgürlükler, anayasallık veya hukukun hakimiyeti gibi ideolojik-fikri unsurları dışladıkları için bir yanda demokrasi dışı görme eğilimi mevcutken, diğer yanda bu yönetimlerin elitleri devre dış bırakmayı başararak gerçek halk yönetimlerini kurduğunu savunanlar vardır. Popülist yönetimlere ne ad verileceği konusundaki tereddüt ve muğlaklık sebebiyle "rekabetçi otoriter yönetimler", "sandık demokrasileri", "plebisiter demokrasiler" veya "seçimli otokrasiler" gibi çeşitli adlandırmalar kullanılmaktadır.

Sonuçta, itibarı yüksek olan demokrasi kavramını kendi doğru/iyi buldukları rejim modeli ile sabitleme çabasının yarattığı kör döğüşüne devam edilecek veya demokrasiyi halk yönetimleri olarak otokrasilerin karşısına yerleştiren ve bir yönetim biçimi olarak gören yaklaşıma bir şans vereceğiz.

Daha önce yaptığımız çalışmada daha ayrıntılı tartıştığımız popülizmin bir ideoloji olarak tanımlanması meselesini (2021), makale formatının fiziki sınırlılıkları sebebiyle bu çalışmada daha kısa tutmak zorunda kaldık. Bununla birlikte temel argümanlara kısaca da olsa değindik. Popülizm konusundaki temel savımız olan popülizmin bir ideoloji olarak tanımlanmasının gerektiği dört argümana dayanmaktadır.

İlki, ideolojiyi "kavramsal haritalar" olarak tanımlayan Michael Freeden'in yoğun-merkezli ve seyrek-merkezli olmak üzere yaptığı ayrımın, popülizmi bir seyrek-merkezli ideoloji olarak tanımlamaya uygun olduğudur. Bütün ideolojiler liberalizm ve Marksizm gibi kapsamlı ve bütüncül nitelikte değildir. Popülizm, milliyetçilik gibi belli konulara odaklanan ve esnek de

olsa belli kavramlar etrafında tanımlanabilen bir yapıya sahiptir. Popülizmin merkez kavramlarındaki seyrek yoğunluk ona esneklik sağlamakta, bu sayede bağlama ve koşullara göre diğer ideolojilerden çeşitli kavram ve söylemleri alarak kendisine eklemleyebilme kabiliyeti kazandırmaktadır. Bu esneklik, popülizmin Venezüella'da Hugo Chavez ve takipçisi Nicolas Maduro liderlinde olduğu gibi sol versiyonlar, Macaristan'da Viktor Orban liderliğinde olduğu gibi sağ versiyonlar ile kendine yer bulmasını mümkün kılmaktadır. Popülizmi seyrek-merkezli bir ideoloji olarak tanımlamak bu esnekliği ve sol-sağ versiyonlarının görülmesini iyi bir şekilde açıklamaktadır.

Diğer taraftan, söz konusu esnekliğe rağmen popülist hareketleri, politikaları ve yönetimleri aynı çatı altında toplamaya imkân veren belli bir ortaklık da mevcuttur. Bu noktada ikinci temel argümana gelmiş oluruz. Popülizmi anlamaya, açılamaya ve tanımlamaya girişen çalışmaların büyük bir kısmında, popülizmin karakteristik özellikleri olarak aynı veya benzer kavram ve niteliklere başvurulduğu görülmektedir. Neredeyse her tanımda anti-elitizm yer almaktadır. Popülizmin her versiyonu halk/millet elitler ayrımını iyi-kötü, erdemli-yozlaşmış, yerli-yabancılaşmış şeklinde koyarak temel siyasi mücadele hattı olarak tanımlar. İkinci en çok karşılaşılan tema anti-çoğulculuktur. Popülizm toplumun çoğulcu yapısını reddeden, ötekiler olarak kodladığı kesimlere karşı dışlayıcı ve düşmanca bir yaklaşımı benimseyen bir ideolojidir. Zamana ve mekâna bağı olarak "ötekiler"in kimler olduğu değişiklik gösterebilse de, ötekiler sıkılıkla etnik, dini ve kültürel azınlıklar, göçmenler, yabancılar, farklı yaşam biçimlerine sahip kesimler ve farklı fikri ve ideolojik gruplar olmaktadır. Üçüncü bir ortaklık homojen, yekpare ve iyi/asli olarak tanımlanan halkın -aslında toplumun belli bir kesiminin ve sıklıkla çoğunluğa sahip olanların- mutlak egemenliği vurgusu karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten mutlak halk egemenliğine karşıt gördükleri anayasal kurumlar ve sınırlamalara, hukukun hakimiyetine ve kuvvetler ayrılığı gibi denge-denet mekanizmalarına muhaliftirler.

Bu savın üçüncü argümanı popülizmin hem otokrat-otoriter hem de liberal yönetimlerde kendine yer bulabilmesidir. Otokrat-otoriter yönetimlerde toplumsal ve siyasal hareketler şeklinde kendini gösterebilen popülizm ideolojisi demokrasi talepleri ile birleşebilmekte ve demokratikleşmeye doğru bir baskı oluşturabilmektedir. Bu durumda popülizm ideolojisi demokratikleşmeye katkı sunabilir. Diğer taraftan güncel tartışmaların da gösterdiği gibi liberal demokrasilerde özgürlükleri daraltma, hukukun hakimiyetini geriletme ve azınlıklara karşı düşmanlık sergileme gibi olumsuz yönde etkilere sahip olabilmektedir. Bir yerde demokratikleşmeye doğru baskı yaratırken, başka bir yerde otoriterleşmeye doğru baskı yaratabilmektedir. Dolayısıyla

popülizmin demokrasi ile ilişkisi bağlama ve koşullara göre esneklik ve değişkenlik göstermektedir. Bunun sebebi popülizmin seyrek-merkezli bir ideoloji olmasıdır. Bu bakımdan Canovan popülizmi demokrasinin ideolojisi olarak tanımlaması eksik kalmaktadır. Popülizm demokrasinin ideolojisi değil, bir ideolojidir.

Son olarak, popülizmin birden fazla alanda karşımıza çıkması onun ideoloji olma özelliğiyle uyumludur. Popülizm nitelemesi toplumsal hareket, siyasal iletişim yöntemi, politik tercihler seti, siyasi söylem tipi, siyasi parti ve hareketler, nihayet hükümetler ve yönetimler için kullanılabilmektedir. Popülizmi tanımlamaya çalışırken bunlardan birine hapsetme çabaları zaman içinde açıklayıcılığını yitirmektedir ve demode olma gibi bir sona mahkûm olmaktadır. Bütün bunlar popülist olabilir, çünkü popülizm bir seyrek-dokulu ideolojidir. Diğer ideolojiler gibi yansımaları çok boyutludur. Bu sayede hem bir toplumsal harekete hem de siyasi iletişime dönüşebilmektedir.

Başlıkta sorduğumuz, "popülizm liberal demokrasinin nesi olur?" sorusuna gelecek olursak cevap ortaya çıkmış olmalıdır. Popülizm liberal demokrasiye alternatif bir demokrasi modeli öneren bir ideolojidir. Demokrasi konusunda liberalizmin günümüzdeki rakibidir. Daha önceden liberalizmin güçlü rakibi sosyalizm-Marksizmdi, bugünlerde ise popülizm ana rakip olarak görünmektedir. Doğrusu popülizmin demokrasi olma bakımından iddiası Marksizmin pratiklerinden çok daha sağlam durmaktadır. Uzunca bir süredir Marksist halk demokrasisi iddiasını savunan pek kalmadı. Popülist demokrasinin yükseliş trendi şimdilerde yavaşlamış olsa bile devam etmektedir. Popülist demokrasinin akıbetini ise zaman içinde göreceğiz.

## Kaynaklar

ARDITI, Benjamin. (2010). *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset,* Çev. Emine Ayhan. İstanbul: Metis Yayınları.

ARISTOTELES. (2010). *Politika*, Çev. Ersin Uysal. İstanbul: Dergah Yayınları.

ASLANIDIS, Paris. (2016). "Is Populism an Ideology? A Refutation and a New Perspective", *Political Studies*. 64 (1): 88-104.

BALLACCI, Giuseppe. (2017). "The Creation of the 'People' in Laclau's Theory of Populism: A Critical Assessment", *Philosophy Journal* (Filosofický čˇasopis). 57 (özel sayı): 51-69.

BEETHAM, David. (2006). *Demokrasi ve İnsan Hakları,* Çev. Bilal Canatan, Liberte Yayınları.

CANOVAN, Margaret. (1981). *Populism*, Houghton Mifflin Harcourt.

CANOVAN, Margaret. (1999). "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy", *Political Studies*. 41 (1): 2-16.

CANOVAN, Margaret. (2002). "Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy", *Democracies and the Populist Challenge,* ed. Mény and Y. Surel , Palgrave, ss. 25–44.

CANOVAN, Margaret. (2004). "Populism for Theorists?", *Journal of Political Ideologies*. 9 (3): 241-252.

CARTLEDGE, Paul. "Democracy, Origins of: Contribution to a Debate", içinde Origins of *Democracy in Ancient Greece,* ed. K. A. Raaflaub&J. Ober&R.W. Wallace, University of California Press, ss. 155-169.

COLLIER, David& LEVITSKY, Steven. (1996). "Democracy 'with Adjectives': Conceptual Innovation in Comparative Research." *Helen Kellogg Institute for International Studies Working Paper* no. 230. (University of Notre Dame, August).

FREEDEN, Michael. (1996). *Ideologies and Political Theory.* Oxford: Oxford University Press.

FREEDEN, Michael. (1998). "Is Nationalism a Distinct Ideology?". *Political Studies*. 46 (4): 748-765.

FREEDEN, Michael. (2011). *İdeoloji,* Ankara: Dost Yayınları.

GRAHAM, Gordon (1992). "Liberalism and Democracy", *Journal of Applied Philosophy.* 9 (2):149-160.

HAYEK, Fredirich A. (2017). "Liberalizm", *Liberalizm EL Kitabı,* Ed. Cennet Uslu, 2. Bsk. Ankara: Liberte Yayınları, ss. 19-62.

HAYEK, Friedrich. (2011). *The Constitution of Liberty: The Definitive Edition*, Routledge Press.

HELD, David. (2008). *Models of Democracy*, Polity Press.

HOLDEN, Barry. (2007). *Liberal Demokrasiyi Anlamak*, Çev. Hüseyin Bal. Ankara: Liberte Yayınevi.

KALTWASSER, Rovira ve diğerleri (eds.) (2019). T*he Ideational Approach to Populism.* Concept, Theory, and Analysis. New York, Routledge.

LACLAU, Ernesto. (2013). *Popülist Akıl Üzerine,* Çev. Nur Betül Çelik. Epos Yayınları.

LEFORT, Claude. (1986) *The Political Forms of Modern Society: Bureaucracy, Democracy, Totalitarianism*, ed. John B. Thompson. UK: Polity Press.

LEFORT, Claude. (1988). *Democracy and Political Theory*, Çev. David Macey. UK: Polity Press.

MADISON, J&HAMILTON, A.&Jay, J. (2021). *Federalist Yazılar,* Çev. T. Şirin&N. U. Orcan. Runik Kitabevi.

MÉNY, Y.&SUREL, Y. (2002). "The Constitutive Ambiguity of Populism", içinde Mény, Y. ve Surel, Y. (ed.) *Democracies and the Populist Challenge.* London: Macmillan.

MILL, John Stuart. (2007). "Temsili Hükümet Üstüne Düşünceler III Bölüm", Mill, Yazan ve Yayına Hazırlayan Cengiz Çağla. İstanbul: Say Yayınları.

MOFFITT, B.& TORMEY, S. (2014). 'Rethinking Populism: Politics, Mediatisation and Political Style', *Political Studies.* 62 (2): 381–97.

MOUFFE, Chantal. (2015). *Demokratik Paradoks*, Çev. A. Cevdet Aşkın, 3. Baskı, Epos Yayınları.

MOUFFE, Chantal. (2017). "We Urgently Need to Promete a Left-Wing Popülism", Bir röportajdan, Fransızca'dan çev. David Broder, Verso Books Blog, (4 Ağustos 2017), https://www.versobooks.com/blogs/3341-chantal-mouffe-we-urgently-need-to-promote-a-left-populism, erişim tarihi: 13.07.2018.

MUDDE, Cas. (2004) "The Populist Zeitgeist", *Government and Opposition.* 39 (4): 542–63.

MUDDE, Cas& Kaltwasser, Rovira. (2012). "Populism and (Liberal) Democracy: A Framework for Analysis", ed. C. Mudde and C. Rovira Kaltwasser, *Populism in Europe and the Americas: Threat or Corrective for Democracy?* Cambridge: Cambridge University Press, ss. 1–26.

OBER, Josiah. (1998). *Political Dissent in Democratic Athens: Intellectual Critics of Popular Rule*. Princeton University Press.

PLATON. (2019). *Devlet,* Çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları.

PLATTNER, F. Marc.( 2010). "Populism, Pluralism, and Liberal Democracy", *Journal of Democracy.* 21 (1): 81-92.

RIKER, William H. (1982). *Liberalism against Populism: a Confrontation between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*. San Francisco, W.H. Freeman.

ROBINSON, Eric W. (1997). "The First Democracies: Early Popular Government outside Athens", *Historia Einzelschriften* 107, Stuttgart: Franz Steiner Verlag Wiesbaden GmbH.

ROUSSEAU. Jean Jacques. (2008). *Toplum Sözleşmesi*, Çev. İsmail Yergüz. İstanbul: Say Yayınları.

SABINE, George H. (1952). "The Two Democratic Traditions ", *The Philosophical Review*. 61 (4): 451-474.

SARTORİ, Giovanni (2014). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş,* Çev. T. Karamustafaoğlu&M. Turhan. Bursa: Sentez Yayınevi.

SARTORI, Giovanni. (2002). "How Far Can Free Government Travel?", *Democracies and Populist Challenge,* ed. Yves meny&Yves Surel, USA: Palgrave Macmillan Press, ss. 52-62.

STANLEY, Ben. (2008). "The Thin Ideology of Populism", *Journal of Political Ideologies*. 13 (1): 95–110.

TAGGART, Paul. (1996). *The New Populism and the New Politics.* London, Macmillan–now Palgrave.

TAGGART, Paul. (2002). "Populism and The Pathology of Representative Politics", *Democracies and Populist Challenge*, ed. Yves meny&Yves Surel. USA: Palgrave Macmillan Press, ss. 62-80.

TAGGART, Paul. (2004). *Popülizm,* Çev. Barış Yıldırım. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

THOMPSON, John B. (1986). "Editor's Introduction", *The Political Forms of Modern Society: Bureaucracy, Democracy, Totalitarianism*, ed. John B. Thompson. UK: Polity Press.

THUKYDIDES. (2013). *The War of Pelononnesians and the Athenians,* Ed.&Çev. Jeremy Mynott. UK: Cambridge University Press.

TOCQUEVILLE, Alexis de. (1968). *Democracy in America,* Cilt 1, Çev. G. Lawrence, London: Fontana Press.

USLU, Cennet (2020). "Bir İdeoloji Olarak Popülizm", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9 (1): 217-230.

UYGUN, Oktay. (2017). *Demokrasi*. İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.

WORSLEY, Peter. (1969). "The Concept of Populism", ed. G. Ionescu and E. Gellner, *Populism: Its Meanings and National Characteristics.* London: Weidenfeld & Nicolson, ss. 212–250.